

МАРТА ТАРНАВСЬКА (Філадельфія)

Вересень, 1994

Вітаю Вас з прибуттям на американську землю. Дякую за Вашого листа і за зворушливі вірші прощання з Україною. Читала їх в „Літературній Україні”. Посилкою шлю Вам кілька чисел газет „Свобода” і „Українські вісті”. Там Ви знайдете інформацію про те, як їх можна передплатити.

Видаництво „Свобода” має також відділ, де приймають передплати на газети з України з „Літературною Україною” включно. Головою об'єднання українських письменників діаспори „Слово” є тепер Ліда Палій. Надаю Вам її адресу... Об'єднання „Слово” видало 12 літературних збірників. Разом з газетами висилаю Вам останній такий збірник, який дасть Вам уявлення і про саму організацію, і деякі зразки творчості. На жаль, останнім часом багато наших літераторів померло, і тепер літературне життя української діаспори дуже припинило. В діаспорі є тепер тільки місячник „Нові дні”, що виходить у Торонто. При нагоді вишлю Вам одне число. Висилаю також свою книжку „Самотнє місце під сонцем” і Остапові „Зібрані вірші”. Як Ви даєте собі раду в Америці?

Щиро вітаю Вас і Вашу дружину..

31 грудня 1995

Я глибоко зворушена прекрасним віршем Абрама Ісаковича „Гостина в домі Тарнавських” і сердечно дякую Вам, що надіслали його мені та ще і напередодні Нового року! Не тільки не маю жодних заперечень, але навпаки, буду дуже рада, якщо Ви схочете включити його в якусь добірку нових Ваших поезій і надрукувати в „Літературній Україні” чи деінде. А добірки Ваших віршів читала в „Дніпрі”. Подивляю Ваше завзяття і Вашу відданість поезії і дуже радію, що творче Ваше джерело не всихає і тут, в Америці, в каліфорнійській пустелі. Поезія - це я знаю зі власного досвіду - може рятувати і від ностальгії, і від розпачу, і від життєвої апатії. Вона, напевне, допомагає і Вам перемагати не тільки болісне відчуження від рідного середовища, але навіть і Вашу хворобу...Тримайтеся! Бажаю Вам і пані Іді передусім доброго здоров'я. Здоров'я - це ще не все, казав Шопенгауер, але без здоров'я все - це ніщо! (По-німецьки ця фраза звучить значно ефективніше!)

Рутина мого щоденного життя виповнена по береги. Докінчую і хотіла б незабаром віддати до друку товстий том (уже третій) своєї великої англомовної анотованої бібліографії „Українська література англійською мовою” (Там є і про англомовні переклади Ваших поезій). А крім того, для місцевої української радіопроеграми я почала вряди-годи писати короткі літературні коментарі. Деякі з них я пізніше відредаговую і надрукую в „Свободі”. Шлю Вам зразки таких моїх статей - Вам це може бути цікаво. Також окремою посилкою шлю на Вашу адресу бандероль старих газет, де, може,також знайдете щось для Вас інтересне. Вітаю Вас сердечно.

26 вересня 2001

Ваша збірка любовних віршів, присвячених пані Іді, прийшли до мене саме в час трагічних і драматичних подій, що сколихнули всю Америку. Вибачте, що не зразу відгукнулась і подякувала.. Книжечка гарно виглядає, і хоч деякі поезії мені уже знайомі з попередніх збірок, та я прочитала їх наново з неабиякою приємністю. Зібрані в одне у збірці, де увагу не розсівають поезії на інші теми, вони роблять цілісне ліричне враження. І добре, що вони укладені за хронологією життя - немов біографія однієї любові...

Зворушливо... Гарно дібрані також фотографії, і для мене вони особливо цікаві - у мене погана пам'ять до облич, і фотографії завжди нагадують мені навіть близьких знайомих, а у випадку Вашої книжки - вони знайомлять мене з усією Вашою сім'єю...А пані Іда особливо гарна на молодечому фото на стор.10... Дуже симпатичне Ваше сучасне фото на

стор.30. Вірш „Зі мною ти, моя любове” варто послати до якоїсь нашої газети напередодні дня Валентина... Воно зворушить до сліз не одну пару довготривалих подруж. Пані Іда, напевне, задоволена таким прекрасним і тривалим подарунком!.. У Києві 20 вересня відбулася презентація моєї нової книжки „Ключі до царства”. Це збірка статей, досліджень і рецензій. Про те, що презентація відбулась, мені повідомили, але сигнального примірника я ще не одержала, отже, книжки не бачила... Маю надію, що там не надто багато помилок... Щиро вітаю Вас і бажаю безболісних днів і тихої радості..

ПРИНА ДИБКО-ФИЛИПЧАК (Потомак)
Секретар ПЕН-клубу 25 травня 1995 р

До Абрама Кацнельсона в Лос-Анджелес, Каліфорнія.
Вельмишановний Пане Кацнельсон! Вашу адресу дістала я від професора Григорія Костюка, а причина – щоб Вас попросити стати членом нашого П.Е.Н. Центру, що є “American branch”. За Вашою згодою вислала Вам нашу анкету членства.
Остаюся з пошаною до Вас та побажанням всього доброго .
Надсилаю Вам наше останнє число “News Letters”.

12 червня 1995 р.

Будь ласка, прийміть подяку за листа-згоду стати членом нашого ПЕН-Центру. Пробачте, що із запізненням висилаю анкету, бо занедужала.
Вписова у П.Е.Н-клуб – 50 дол. Та річна вкладка –35 дол.. Та взявши до уваги Ваш нещодавній приїзд у США, можуть бути Вами запропоновані у межах Ваших можливостей. В надії, що питання плати не змінить Вашого рішення, остаюсь з пошаною та увагою.

28 липня 1995 р.

Вашу вписову анкету отримала – дякую, що Ви рішили стати членом нашого Інтернаціонального ПЕН-Центру. Копію переслала президенту п. Джорджей. У питанні рекомендацій прошу не турбуватись. Ваша добірна праця на полі літератури заговорила сама про себе. До речі, тільки два прізвища потрібні для рекомендації, а у Вас є аж три, а проф. Г.Костюка дуже промовиста... Три дні тому я вислала Вам дещо зі своїх книжок. Буду дуже вдячна за одержання котроїсь із Ваших.

20 серпня 1995р.

Вчора приїхала із Нью-Джерсі і застала Вашу цінну книжку „Троянди на снігу” та ще й листа. Зраділа. Уклінно дякую за неї! Берусь до читання. Після закінчення поділюсь своїми враженнями в „Свободі”. Я від 18 травня (а це після повернення з України) в більшості часу перебуваю в Нью-Джерсі. Здається, що в листопаді виїду з Потомаку туди на постійно. Але хочу вірити, що на Вашому літературному вечорі буду, де б він не був у докількі Вашингтона. Вчора зразу по прочитанні Вашого листа подзвонила до проф. Г.Костюка. Про Ваш літературний вечір, який має бути, він знає, бо ж він є диригентом його, так, як і справа Вашого членства у ПЕН-клубі. Це ж він усе підказав. Він чекатиме на Вас, але, на жаль, тільки в своєму домі, бо вже не впроможі вийти з нього, не чує, не добачає, Вашу книжку не зможе прочитати, а на Вас чекає, дуже чекає. Ми зараз готуємось до конгресу Пен-клубу, який відбудеться в Австралії.
Чи буде хто з України? Сумніваюся, бо вкладки за Україну сплачую я, щоб на конгресах в списках світових центрів ПЕН-клубу була і моя дорога Україна...

18 червня 1996 р.

Дякую за листа. Не відповідала довго. Бо були невідкладні обставини. Обов'язково напишу про свої враження від Ваших цінних і особливих творів-віршів, покладу на рейки думок рівновагу своєї душі. Радо вітаю Ваші літературні успіхи і бажаю, щоб Муза слова вгощала Вас безконечною красою. Було б добре, якби Ваша онука написала англійською мовою заголовок приготованої Вами до друку книги поезій, тоді про це було б повідомлення в нашому бюлетені. Коли буде презентація Вашої книжки у Вашингтоні, дайте знати і повідомте, будь ласка, адресу, де це відбуватиметься.

24 листопада 1996 р.

Пересилаю Вам три числа газети „Свобода”, де є мій погляд на Ваші твори. Також ненароком, переглядаючи „Альманахи” „Свободи”, натрапила на Вашого вірша, це з 1964 року в Шевченківському Альманасу Українського народного союзу. Зробила я копію і пересилаю Вам. Ви, мабуть, і не знали про це. Ще раз дякую за переслані Вами знімки. Збережу у спогадах про особливу й незабутню зустріч з Вами і шановною Пані Ідою в Вашингтоні. Хочу вислати в Україну (в Самбір), де решти моїх та Івана Филипчика архівів, знімок №12. Якщо маєте негатив, вишліть, будь ласка. Залишаюсь з пошаною і найкращими побажаннями.

... Ви ж незамінний у світі нашої літератури – Ви душа слова великої культури. І я, в парі з Україною, пересилаю Вам водопад веселкових побажань, щоб Господь благословив щедрою Десницею Ваші, нам дуже потрібні, дні Вашої творчості у здоров'ї і славі. На многії літа! Хай світла Божа ласка простелить шлях життя гараздом... Вітаю Вас та Іду Яківну, бажаю кріпкого здоров'я, щоб Муза Слова щедрими дарами творчості обдаровувала Вас шедеврами

7 грудня 1998 р

Ви ж бо особлива постать в українській літературі! В кожному слові Ваших віршів дихає Душа красою вдумливої духовності. Саме до цього висновку привела мене Ваша нововидана збірка поезії „В німбі сивини”. У наступному Бюлетні ПЕН-клубу буде вістка про цю книжку, а також про Ваше 85-ліття. Я ще, в свою чергу, перешлю Вам свої вітання з уродинами... Наш амбасадор д-р Юрій Щербак, на жаль, попрощався з нами... Щире вітання мої пані Іді Яківні (між іншим, моя мати теж Яківна).

16 грудня 1998 р.

Від імені Президентки і усієї Управи нашого Міжнародного ПЕН-центру вітаю Вас із днем Вашого вісімдесятип'ятиліття, днем Ваших уродин. Вітаючи Вас, бажаємо, щоб Господь благословив Вас здоров'ям і щоб Муза Слова і в грядучості, як і досі, вгощала Ваші думи, а вони щоб збувались одержимими творами у світі нашої літератури Щастя Вам на многая- многая літа.

Ірина Дибко

Кляра Джорджей, Президентка - Секретарка

14 вересня 1999 р

На жаль, я в Києві не була, повертаючись із Варшави, лише у Львові й родинному селищі. Просто замало часу, всього 9 днів. Межи Вашою і моєю тугами пролягла сіра дійсність... Ті, що були при владі, і далі є і хочуть бути... А народові – й вчителям – вишпачують... горілкою. А тим часом – пишть, кожне Ваше слово – це незамінна перлина. З пошаною до Вас та пані Іди.

23 березня 2001

Роки так швидко пролетіли і не одне вагоме з собою забрали, у парі з пам'яттю. Не пам'ятаю, чи подякувала я Вам за Ваші „В німбі сивини“, Та не зашкодить ще і ще раз за Ваші вдумливі, пронизані правдою життя слова, які не раз і не два на розмові з душею. Та ось що трапилось: наче хтось поклав на мій письмовий стіл Вашу книжечку, і я почала наново читати, обіцяла собі, що тільки покращу здоров'я мого серця і очей, зразу напишу про свої враження від прочитаного, а цього ж дня листоноша приніс Вашого листа. Який доказ того, що думам душі простори географічні не на заваді. Живу уже в Мериланді. Перебула в шпиталі, а серце навіть зрозуміло, що йому ще слід „вистукувати години мого життя“. Чекаю на Вами обіцяний журнал „Соборність“. „Літературної України“ не одержую вже років зо два. Вітання хорощій Пані Іді Яківні. На все добре й гарне Вам.

МАР'ЯН ГОРГОТА-ДАЛЬНІЙ

25 серпня 1995 р.

Щиро дякую за лист і новорічні побажання, а окремо за книжку „Троянди на снігу“ Хоч маю в журналі віршів у запасі на добрих два роки (очевидно, нерівних, а то й слабких), але з Вашого дозволу зроблю „вибране з вибраного“, бо це дійсно „квіти Вашої душі, які вижили на морозі життя“. Журнал „Нові дні“ – це журнал – „одиночка“. 50 років тому його починав покійний редактор Петро Волиняк-Чечич, а ось уже 18 років тягну я, майже сам, бо нема ні заступника, ані секретаря, ані навіть коректора. Нині, коли вже відійшли старі дописувачі, а молоді не знають і не читають по-українськи, дуже важко. А в мене вже 72 за плечима, хоч, здається, ще недавно вважався молодим... В Україні за весь час я побував лиш один раз, у серпні 1991 року, саме під час безславного путчу. Цікаво, чи є у Вас спогади, щоденники, щось подібне до Ю.Смолича „Розповіді про неспокій“. Ми могли б опублікувати бодай якісь уривки... Щиро вітаю Вас і дружину, бажаю всього кращого.

15 січня 2000 р.

Щиросердно дякуємо Вам і пані Іді за святкові побажання й теплі привітання, які Ви передали через куму Світлану Кузьменко. Ми часто згадуємо Вас, Ваш оптимізм, наснагу і віру. Проійшло лише п'ять років від часу нашої єдиної зустрічі тут, у нас, у Торонто, а за цей час здоров'я моє підупало настільки, що сам себе не пізнаю. А втім, годі нарікати. Оце перебороли двомісячний грип і завтра легимо на Флориду. Може, тепліша погода нас трохи підбадьорить. Перечитую знову Ваші „Троянди на снігу“ і відчуваю, що майже половину з них я позначив для друкування в „Нових днях“. Почуваюсь погано. Добре, що хоч Ада тримається краще – робить усю домашню роботу, веде автомобіль, навіть спромоглася видати збірочку своїх гуморесок, примірник якої посилаємо Вам на згадку. Сердечно вітаємо Вас обох і бажаємо всього доброго. Будьмо!

15 листопада 2001 р.

...Прошу вибачити, що аж стільки часу забрало мені, щоб висловити Вам щирю подяку за присланий мені присвячений Вам номер „Соборності“. Я навіть не знав, що такий журнал виходить. Не знав, що ми обидва – новорічники, я теж народився 1 січня. Вашу малу антологію прочитав із приємністю, прочитав і більшість статей та есе, деякі – двічі. Особливо дякую за „Дайте висповідать душу“. Дуже добре, що Ви її написали, нам дуже бракує подібних свідчень. А недавно один із моїх приятелів прислав мені ксерокопію Вашої „Розмови через океан“, що була надрукована в „Літературній Україні“ 26 вересня ц.р. Жаль, що вже не виходять „Нові дні“ і я не можу її передрукувати. Та й взагалі жалко мені „Нових днів“... Мабуть, їхня смерть і стала головною причиною моїх негараздів. А все-таки ще трохи вірю, що обтрясу їх із себе, хоч час не жде... Радію, що Ви не кидаєте пера й не тільки підводите підсумки. Я і Ада бажаємо Вам та Іді Яківні всього хорощого, а особливо доброго здоров'я та самопочування. Будьмо!

23 квітня 2003

Приїхали ми з Флориди і застали велику пошту різної вартості. Але є несподіване – це Ваша „Лірика“. Щиро і сердечно Вам дякую за неї, як і за „Троянди на снігу“, „В німбі сивини“, „Поклик висоти“, а особливо за неповторні мініатюри, зібрані в „Лapidарії“. Частку своєї бібліотеки пересилаю в Україну, але Ваші збірки триматиму і читатиму „до кінця“, бо чомусь близький мені в них і зворушливий майже кожний рядок. Може, тому, що мос галицьке „Мале Полісся“ так нагадує мені краєвидами Вашу Чернігівщину, а ще більше тому, що й мені „хай тільки б Україна підвелась на ноги, а я собі як-небудь уже дошкутильгаю“... Щиро вітаємо Вас та шановну Іду Яківну, бажаємо вам обом доброго здоров'я, гарного настрою й творчого натхнення.

ВОЛОДИМИР БЛЯЇВ

29 грудня 1995 р.

Вельмишановний і дорогий пане Абраме! Вітаю Вас і Ваших рідних з Новим роком і бажаю всіляких благ, особливо здоров'я. Г.Костюк і П.Одарченко просять Вас вітати. Надіємось зустрітися з Вами наступного року у Вашингтоні. Пересилаю Вам копію з журналу „Дніпро“, про що Ви просили. Після 1 січня хочу домовитися з Вами телефоном про інтерв'ю для „Голосу Америки“ з читанням двох-трьох коротких віршів. В окремому конверті вислав Вам ксерокс – копію моєї збірки „По той бік щастя“.

14 червня 1995 р.

Вельмишановний Абраме Ісаковичу! Пересилаю Вам кілька моїх віршів. Прочитайте і відгукніться словом досвідченого метра, критика і порадирика цілої плеяди українських поетів. Ваш приїзд до Вашингтона цілком можливий десь у жовтні. Про це говорив з П.Одарченком, Г.Костюком та М.Французенком. Тоді буде і Ваш авторський вечір.

1 листопада 1995 р.

В окремому пакунку пересилаю Вам двотомник „На нашій не своїй землі“. Сподіваюсь, що у Вас все в порядку зі здоров'ям? Недавно до мене телефонував Григорій Олександрович Костюк і дуже шкодував, що Ви не могли прибути до Вашингтона у жовтні ц.р. Я сказав йому, що таки плянуєте здійснити цю подорож весною наступного року. Якихось надзвичайних новин нема ні тут, ні в Україні. Там відбуваються певні процеси, що їх Ви краще розумієте, ніж ми, діяспорники давні.. Чи те, що там діється, іде на користь незалежності, інколи важко сказати, але хочеться вірити, що так...

14 квітня 1998 р.

Пересилаю Вам 13 віршів із майбутньої книжки „Осінь обнова“, тільки не знаю, видавати її тут чи на Україні. Буду дуже вдячний за поправки. Тепер і я можу себе зарахувати до учасників кацнельсонівського семінару! Для мене це честь. У понеділок 20 квітня уже повертаюсь на працю, але як довго мені доведеться працювати, залежатиме від мого фізичного стану. Поки що є три версії мого відходу на пенсію: серпень, вересень, а в найліпшому випадку 31 грудня ц.р. На Великдень наша молодша донька (адвокат) подарувала мені комп'ютер, тепер мені буде значно легше друкувати начисто мої скромні писання. Прошу привітати від нас вельмишановну Іду Яківну і побажати їй доброго здоров'я. Те саме і Вам, дорогий Абраме Ісаковичу. А з України добрих вісток не маю.

24 грудня 1998 р.

Сьогодні четвер і, згідно з розкладом, я відпочиваю вдома. Бо в суботу працюватиму. Користуюсь цією нагодою, щоб привітати Вас з Вашим 85-річчям. Бажаю Вам усіляких благ і ще багатьох років здоров'я і творчої наснаги. Я щасливий, що доля моя сприяла мені познайомитися з Вами – людиною великого таланту, поетом глибокої щирости й любові до людей. Надіюсь, що з моїм відходом на пенсію наші зв'язки зміцняться, що ми ще матимемо нагоду зустрітися знов... Вітаю вельмишановну Іду Яківну і Ваших дітей та онуків з нагоди Вашого славного ювілею. До моїх вітань долучається і моя Доротея.

20 вересня 1999 р

Ви і не уявляєте собі, якою приємністю була для мене наша остання телефонна розмова. Я Вам дуже співчуваю, що Ви там, у Лос-Анджелесі сумуєте через брак відповідного товариства. Повірте, що і мені теж сумно після відходу на пенсію, бо в "Голосі Америки" я ще мав нагоду зустрічатися з нашими земляками з України, а тепер, крім робочого столу, книжок та відвідин місцевої бібліотеки, нічого не лишається, щоб відвести душу, крім щоденних телефонних розмов з Миколою Француженком, Романом Ференцевичем. Григорій Костюк уже в такому стані, що не пізнає, хто саме до нього дзвонить. Петрові Одарченку важко говорити після інсульту. За таких обставин я часто пригадую філадельфійський літературний світ. Ото були часи! Я приятелював з багатьма письменниками, поетами, критиками, акторами, художниками. У Філадельфії жили В.Дорощенко, І.Коровицький, Б.Романенчук, Галина Журба, Марія Струтинська (Морська), Оксана Керч, Зосим Дончук, Василь Гайдорівський, В.Куліш (син Миколи Куліша), Ярослава Острук, Іван Манило, Юрій Буряківець, Марта і Остап Тарнавські. Навідувались Євген Маланюк, Теодор Осьмачка, Микола Понеділок, Іван Керницький, Леонід Полтава, Докія Гуменна. Які то були літературні вечори, приватні зустрічі, розмови. Були і інші цікаві люди, які написали прекрасні спогади: Гаврило Гордієнко, Валентин Сім'янець, Іван Піддубний, Андрій Дідківський. Лишилися тільки спогади про це на вашінгтонському літературному безлюдді. Важко. Привіт!

4 квітня 1999 р

Дорогий Абраме Ісаковичу, дякую за надіслані й відредаговані Вами вірші та за пораду видати якнайшвидше мою третю збірку... Про сучасну Україну у мене є ряд віршів, які ще слід оформити перед тим. Як Ви їх редагуватимете. В „Українських вістях“ Ви, напевне, читали мій спогад про Є.Маланюка? Привіт від Доротеї Іди Яківні і Вам.

18 грудня 1999 р.

Як швидко кінчається останній рік ХХ сторіччя! Що принесе нам і нащадкам новий вік? Про ситуацію в Україні сумно говорити. Чи коли поліпшиться життя народу? Читаю другий том „Зустрічей і прощань“ Гр. Костюка. Це подвиг майже столітньої людини.

2 лютого 2001 р.

Пересилаю Вам для оцінки (і поправок) мій останній вірш. Маю ще десяток готових і недопрацьованих віршів, які я Вам згодом вишлю. Продовжую допрацьовувати поему „Доля“. Регулярно щось пишу із спогадів. Отримав листа від Миколи Вінграновського, він передав мені вітання від І.Дзуби та І.Драча. Доротея і я вітаємо вас обох.

1 травня 2001

Дякую за примірник журналу „Соборність”. Це справді „кацнельсонівський” випуск журналу. Ви на це повністю заслуговуєте як своєю творчістю, так і пошаною до Вас незліченних читачів, критиків і колег-поетів. Я вдячний долі за те, що вона дала мені можливість спілкуватися з Вами, одержувати мудрі поради. Залишаємось, як завжди, з пошаною і любов’ю.

12 травня 2001 р.

Пересилаю Вам, дорогий Абраме Ісаковичу, для консультації і редакторської критики десять розділів моєї поеми. У чорнетках ще є готові розділи, де мова йде про предків, школу, історичні події (Полтавська поразка, громадянська війна, нацистсько-німецька окупація, чужина, бачення подій на Україні від 1945 року до 1991, тріумф незалежності України). Все це віхи, які в різний спосіб визначили долю мого покоління і мою особисто. Працювати над цим страшенно мені цікаво і захоплює. А усвідомлення, що моїм першим читачем і мудрим радником є Ви, поет-метр сучасної України, надає ще більше бажання і сили закінчити успішно і видати окремою книжечкою цю поему. Щодо „Осінньої обнови”, то презентація вже відбулася в Донецьку, Харцизьку, Ясинуватій і в Мостно – в школі, де я вчився перед війною. Я дуже радий з того, що читач в Україні ознайомиться з моєю скромною творчістю та з Вашим переднім словом, а також післямовою В.Олефіренка. Ми з Доротеєю сердечно вітаємо вас обох.

7 листопада 2001 р

Учора одержав і збірку поезій „Вірші про тебе”, і копію Вашого інтерв’ю в „Літературній Україні”. Щиро дякую Вам. Прочитав усе (а окремі вірші кілька разів) і мушу сказати, що мені дуже сподобалось! Збірка – оригінальністю змісту і поліграфічним виконанням, а інтерв’ю – інформативністю і висловленими в ньому думками, які мені так близькі. До речі, зі збірки довідався дату народження вельмишановної Іди Яківни. 20 серпня – це і день народження нашої молодшої доньки Джіни, і Петра Васильовича Одарченка. Ми вітаємо вас!

28 січня 2002 р.

Разом з цим листом надсилаю Вам відгуки на збірку „Осіння обнова” і кілька нових розділів з поеми. Моя збірка, включно з Вашою передмовою і післямовою В.Олефіренка, вміщена на інтернеті на сайті „Поетика”, що його мають два киянини – Роман Косаренко та Юрій Мачуха. Хочу ще цього року побачити друкованим мій збірник „На неокраїні крилі”. Доньки мої пообіцяли фінансувати це видання. 8 січня нас відвідали Ярослав і Рада Войтки. Вони просили передати Вам їхні щирі вітання. Також тепло вітають Вас Роман Ференцевич і Микола Француженко. Ми з Доротеєю вітаємо вас обох.

4 березня 2002 р.

Дякую за Ваше редагування „По той бік щастя”. Це було для мене уроками поезії, щаслива доля звела нас у США. Мені усунуто катаракту, око гоїться, але писати мушу жирним шрифтом.

14 жовтня 2002 р

Дуже приємно було одержати Вашу книжку „Лірика”. Читаючи її, передовсім я переконуюсь, що Ви людина благородного серця. Червоною ниткою крізь збірку проходять незмінні, не дивлячись на карколомні події ХХ віку, мотиви любови, щирости, тепла і добра до рідних і близьких, до свого єврейського коріння, до своєї Вітчизни – України. До її мови. А також до великих попередників – учителів та сучасних майстрів поезії. Багато з яких, напевно, щасливі у свідомості, що Ви були їхнім учителем,

наставником і добрим порадиником. Тепер моя стаття збагатиться думками про Вашу творчість та нероздільність у Вашій особі поета і людини. Молю Бога, щоб Він послав мені здоров'я, такого необхідного для закінчення збірника, в якому, як у галереї, красуватиметься Ваш портрет.

29 жовтня 2002 р.

Як і обіцяв, надсилаю Вам вірші Леоніда Полтави. Я знав його особисто. Вважаю його одним із талановитіших поетів – вихідців із підрадянської України. Був він людиною широкої обдарованості: поет, перекладач. Автор віршів для дітей, прозаїк, радіожурналіст, консультант кінематографістів, редактор. Він по батькові – нащадок шведа, який залишився на Україні після поразки шведів під Полтавою. Його справжнє прізвище Єнсен. Відомий він також як автор опери „Анна Ярославна”, композитора Антона Рудницького. Леонід Полтава на своїх вечорах завжди читав вірші з невеличкого блокнота, написані бісерним почерком. Був він у різні повоєнні періоди редактором Української служби держрадіо Іспанії, редактором журналу „Авангард” та газети „Народне слово”, упорядкував антологію „Слово і зброя”.

18 квітня 2003 р

Пересилаю фрагменти моїх спогадів. Моя книжка на порозі випуску. А, може, випустять і спогади. З України жодних вісток не маю – мої приятелі, як видно, не люблять писати листів. Отож не знаю, чи з'явилася в журналі „Київ” моя стаття про Вас та в „Літературній Україні” стаття про Євгена Маланюка. Вітаємо Вас, Іду Яківну та всіх Ваших зі святом Пасхи та бажаємо всіляких Божих ласк.

ЯР СЛАВУТИЧ (Едмонтон, Канада)

27 грудня 1995 р

Вельмишановний Колего! Прощається з нами 1995 рік, дуже важкий для мене, бо хворіла дружина, перенесла операцію на серці. Дякую Вам за листа і надіслану збірку „Троянди на снігу”...

... У добірці віршів у журналі 'Дніпро' (№7, 1995) Ви згадали Мих. Ситника. Він сам винен, що загинув у парку серед бомжів, став невиліковним п'яницею, голий танцював на вулицях за центи, щоб потім купити вина. Я побачив його таким у Чикаго. Повів у ресторан. Нагодував, хотів влаштувати на роботу. Але він не захотів, кинув дружину і дитину напризволяще і пішов волочитися. Загинув від чийогось удару в потилицю. А був талановитим... Посилаю книгу „Завойовники прерій”. З пошаною...

29 січня 1996 р

Прилетів Ваш лист із Вашим відгуком чи пак рецензією на моїх „Завойовників прерій”. Якнайщиріше дякую! Мені дуже приємно почути Вашу оцінку, погляд віршознавця. Читав про Ваш літературний вечір на Сході США, а також „Нові дні”. Добре, що дають Вам нагоду поспілкуватися з читачами. Маючи саме це на увазі, я шість разів відвідав Україну, побував у 60 містах і близько ста селах з доповідями, лекціями, виступами на літературних вечорах, зустрічах. Мій приятель Юхим Красноштан (журналіст із Кам'янець-Подільська) живе тепер в Едмонтоні, передає Вам привіт. Пригадує Вас із виступу в редакції обласної газети, поезії, мабуть, не любить, але мила людина, говорить українською мовою добре, цікавиться українськими справами, тому спілкуємося... Я дуже шаную українськомовних євреїв, але не шаную „акающих”. Це поділяє і Красноштан. Колись я бував в Лос-Анджелесі, читав лекції, поезії на літературних вечорах.

Це було в 50-тих роках. А тепер, здається, наше українство зменшилось. У старечому домі доживає віку Анатолій Юриняк, пише мені звідти мій кум і ровесник Павло Форманюк... З правдивою пошаною до Вас.

16 квітня 1996 р

Щиро дякую за другу статтю. Чудова! Прийшла вона трохи пізніше, ніж я сподівався, Але вже складена і заверстана до книги, яка вийде у світ наприкінці наступного року. Копію Вашого прекрасного огляду „Української літератури в Канаді” я захоплю з собою, вирушаючи 29 квітня вранці до Києва, і передам якомусь журналові... На жаль, Вашої віршованої праці я не читав, бо не знав про її існування, тепер розшукаю і згадаю в перевиданні... Бажаю Вам нових успіхів у Новому Світі. Тутешній світ може бути і приємний, і прикрий. Треба кріпитися. Спасибі за експромт:

В дні юности він був Жученко,
(був вірш його в одній з газет).
А нині – вчений, широченько
І всюди визнаний поет.
Тепер ми з ним сивоголові,
Майстерніші й немов мудріш.
Відкривши втіху в точнім слові,
Плекаємо тужавий вірш.

25 грудня 1996 р

Дорогий Пане Колего! Якраз на латинський Свят-вечір прилетів до мого дому Ваш цінний „Поклик висоти”. Щиро дякую! Відразу подумав про двох осіб: прадавнього гебрея Ісуса і сучасного Абрама. За добрі діла обох переслідували... Почав читати Вашу збірку та й прикувався: Ви добрий поет мислі. Та й лірики не бракує. Ще є порох у порохівниці. Вважаю за свій обов’язок відгукнутись рецензією, яку вміщу в 4-ому томі мого п’яти томника, якого готую до свого 80-річчя... Ви згадали про „Українські барви кленового листка”. Гарна назва. Треба конче друкувати в Україні, надрукуємо і в якомусь тутешньому часописі. Бажаю Вам нових творчих успіхів і бадьорости на весь новий рік і на багато прийдешніх років. З правдивою пошаною до Вас.

17 січня 2000 р.

Щиро дякую за поздоровлення! Читав Ваші гарні мініатюри в „Українських вістях”. А книжка виглядає справді гарно, заставляє думати. У мене велика біда із зором, потроху сліпну внаслідок нещасного випадку, через те змушений був припинити працю над „Хрестоматією з української літератури в діаспорі”. Її перебрав проф. Шкандрій, що у Манітобському університеті, але він узявся лише за діаспорників. Що живуть у Канаді. Редколегія згодилась на такі зміни. Тримаймо зв’язок. З пошаною...

ЛЕОНІД РУДНИЦЬКИЙ

22 січня 1995 р.

Високоповажний пан Абрам Кацнельсон, вельмишановний Маестро!
Перш за все дозвольте, хоч з деяким запізненням, привітати Вас на американській землі. Про Ваш приїзд сюди довідався від Марти Тарнавської, яка також сказала мені, що Ви маєте плян відвідати східне побережжя Америки. Я хотів би скористатися з цієї нагоди і запросити Вас, як визначного українського поета, літературознавця, лауреата премії Максима Рильського, виступити на форумі НТШ в Нью-Йорку і Філадельфії. У Нью-Йорку я хотів організувати конференцію з нагоди сторічного ювілею Максима

Рильського, потім повторити цю конференцію .У Філадельфії і тут, при філадельфійській філії Українського католицького університету, організувати Ваш авторський вечір. Бажаю Вам добра і блага. Очікую Вашу відповідь на мою домашню адресу. З правдивою пошаною.

27 лютого 1995 р.

Сердечно дякую за Ваш дзвінок і лист. Думаю, що є ще час листовно полагодити нашу справу. Ми плануємо Ваш виступ у Нью-Йорку про М.Рильського в суботу, 29 квітня, а авторський вечір у Філадельфії в неділю 30 квітня. Програму конференції у Нью-Йорку вишло, як тільки отримаю від Вас згоду. У міжчасі говорив з Вами і думаю, що все зумовлено. З пошаною.

11 квітня 1995 р.

Залучую програмку конференції на 29 квітня. 30-го буде у Філадельфії, куди я Вас привезу, і Ви кілька днів будете нашим гостем. У Філадельфії буде Ваш вечір, Ви прочитаєте нам свої вірші. А я скажу кілька слів про Вашу творчість. Бажаю Вам всього: добра і блага.

16 травня 1995 р.

Нам було дуже приємно вітати Вас тут, на Сході. Залучую декілька знімків, а статті з газет – у наступному листі. Привіт Вам і Вашій Пані.

14 січня 1997 р.

Сердечно дякую Вам за Ваш „Поклик висоти“. Ця збірка мене справді зворушила. У ній так багато правдивої любови до України і всього українського. Мабуть, найкраще її оцінити словами мислителя XVIII століття Й.Вінкельмана: „шляхетна простота і тиха велич“. Шкода мені дуже, що мене не було в Філадельфії, коли Ви тут перебували. Я з великим зацікавленням читав Ваше інтерв'ю у місцевій російській газеті „Мир“ – це знаменитий виступ. Сердечно здоровлю Вас і Вашу дружину з Новим роком і бажаю кріпкого здоров'я. З пошаною...

3 грудня 1998 р.

Сердечно дякую за Вашу книжечку „У німбі сивини“. Я її з великою насолодою прочитав. Особливо гарний вірш, присвячений дружині. Я його відчитав моїй дружині, бо те, що сказано в ньому, на сто відсотків стосується і її. Ми оба щасливі, що маємо таких гарних бабусь. Дай Боже їм і нам ще многих літ. Ще раз дякую за пам'ять і за такий гарний несподіваний подарунок. Сердечне вітання Вам і Вашій дружині. Щиро Ваш...

30 грудня 2002 р.

Сердечно дякую за збірку Ваших поезій „Лірика“ – це для мене велика радість. Я і далі перебуваю у Мюнхені при УВУ і прилітаю до США тільки на свята. Ще раз велике спасибі і щасливого Нового року. Ваш Леонід Рудницький.

ГОР КАЧУРОВСЬКИЙ (Мюнхен, Німеччина)

28 квітня 2001 р.

Ви дуже мудро зробили, надіславши мені присвячене Вам число „Соборності“. Журнал я дістав сьогодні і відразу ж проковтнув. Почав з „близького Вашій і моїй душі Івана Багряного“. На жаль, головного, себто найкращого своїми суто мистецькими якостями, твору Багряного наші прихильники його творчості так досі і не перевидали. А це „Маруся

Богуславка" – перша частина наздійсненого задуму, що мав називатися „Буйний вітер“ („Огненне коло“ – це передостання частина „Буйного вітру“). З великою цікавістю прочитав і Вашу сповідь. Ще, мабуть, ніхто так щиро і так зблизька не малював літературного життя „підрадянської“ України. З матеріалів про Вас насамперед прочитав шкiц Галини Гордасевич – як вона вмiла схопити, відтворити враження кількома штрихами, вона не хворiла на українське багатослів'я (чи не єдина з наших критиків).. У березні цього року я саме збирався написати їй привітання з „двома шiстками“ в датi її життя, як мене повідомили, що їй вже немає...

6 листопада 2001 р

Боже, яка чудова книжечка!.. Яка гарна обкладинка!.. Які симпатичні, милі й щасливі на них обличчя!.. Дорогі друзі! Як бачите, я почав не зі звернення, а з вислову свого захоплення. Так мають виглядати поетичні збірки. Бо іноді дають щось огидно-потворне. Деякі Ваші вірші – це зразки геронтологічної лірики.

Справді, „мало красивих бабусь“. Я тільки бачив трьох: Одна була – моя теща Ольга Гурська (з „Ваших“ городнянських Гурських), друга – Людмила Кульчицька (дружина проф. Кульчицького, галицького шляхтича), а третя – Іда Яківна... Особливу мою увагу привернула поезія на стор.27. Скільки писано про любов, а такої ситуаційно-любовної поезії ще не було... Щиро дякую за книжку...

3 вересня 2002 р.

Дорогий Абраме Ісаковичу! Вважаю своїм письменницьким обов'язком негайно подякувати Вам за надіслану книжку. Вона чудово видана, на тому рівні, як видавали книжки до Першої світової війни, коли автор з добрим естетичним смаком розраховував на такого самого читача. Та головне: де не розкриєш – гарна поезія. Шкода мені, що, працюючи в українській редакції радіо „Свобода“, я натрапив лише на Ваші журнальні добірки, а ніколи не натрапив на книжку. А книжка дала б мені нагоду написати п'ятидесяти хвилинний скрипт. Бачу, що у Вас таки чималенький поетичний доробок. Читатиму поволі, спочатку – де відкриється, а потім систематично, спочатку до кінця. На Укаріні цього року мої матеріали з'явилися в „Сучасності“ та в журнальчику „СІЧ“ („Слово і час“). Обидві статті суто наукового характеру. Обіцяють дати добірку віршів у „Сучасності“. Найщиріша подяка за гарну книжку. Вам та Іді Яківні бажаю сил і здоров'я.

ГАННА ЧЕРІНЬ

25 січня 1996 р. Вельмишановний Абраме Ісаковичу! Я вдячна Вам за такого щирого новорічного листа. Поети – це якась особлива родина, що відчуває бажання і болі один одного. І тому ціную Ваше довір'я і співчуваю Вашій долі. Не так легко покинути Батьківщину й у старшiм віці придбати ще одну любов мачуху.... Трохи незрозуміло мені, які то темні сили так напали на Вас в Україні, чи ж знайшли тих напасників? Сподіваюсь, що Ваша дружина одужала після такої напасти. Ваші вірші однолюба, присвячені дружині, такі зворушливі. Не одна поетеса і не одна жінка позаздрили тій, кому вони незмінно присвячені. Ваш опублікований у пресі вірш про поцілунок у щоку такий милий... Переглянула я Антологію поезії, видану далеко перед Незалежністю, знайшла Ваші вірші. Вони такі щирі й гарні, як і в „Трояндах...“. Так що нема чого Вам соромитись свого минулого – воно світліше, ніж у багатьох інших... Посилаю Вам мій головний твір – роман „Слова“ . З пошаною.

6 серпня 1996 р.

Пишу цього листа перед від'їздом в Україну. Здається, в Україні тепер краще, ніж скажімо, рік тому. Ми будемо їздити з туром, спиняючись у різних містах на день-два, на Київ

припадає лише 2 дні. Якщо зможу, куплю для Вас Конституцію. З Вами я маю одну спільну рису, яка мене дуже радує: творчість інтенсивнішу, ніж у молодому віці. Ви для мене – добрий приклад. Велике щастя бути поетом у старшому віці. У молодому віці Муза керує поетом, а в старшому – поет керує, або хоч на рівних началах співпрацює з Музою. На все добре. Бажаю гарного літа вам обом, а поетові – багато віршів. З пошаною і привітанням від мого чоловіка Степана.

9 грудня 1996 р.

З великою приємністю отримала Вашу нову збірку „Поклик висоти” (назва молодеча!) У Вашому (та й у моєму) віці звичайно спрямовують думки й сподівання не догори, а донизу. Своєю настановою Ви даєте добрий приклад мені. Нічого не маю проти, щоб через десять літ бути такою, як Ви, духовно молодого. Поздоровляю Вас з новим творчим досягненням... Дуже гарно, що Вам зробили презентацію. Це щось нове для нас – для діяльних авторів ніяких презентацій не було, а були просто літературні вечори.... З цим листом посилаю Вам і свою нову книжку „Калейдоскоп” зі зразками моєї журналістської творчості. На все добре . Вітаю Вашу дружину. Вітання від мого чоловіка.

14 грудня 1996 р.

Дякую за Ваш новий подарунок – книжку „В німбі сивини” . Віддячую своєю „Державою”. Ваші вірші, як завжди, виплекані і продумані (пригадую, як у попередніх листах Ви писали про свою творчу методу). Ваші рими прекрасні і часто унікальні... Найкраща ознака добрих віршів – щирість, і у Вас вона струнко відчута. Іда Яківна – справді красуня. Про що свідчить фотографія і Ваш вірш. Щасливі Ви, що маєте її все життя поруч, тому й живете довго і плідно.Посилаю свій „каламбур”, де перші всі рядки лише для підведення до кінцевої рими:

А.Кацнельсонові

Поет з України
Три батьківщини.
Третя – Америка.
Як квітка зі скверика.
Тут і родина.
І люба дружина.
І скрізь для Абрама
Не двері, а брама.

6 травня 2001 р.

Дякую за „Соборність”. Журнал, який можна було б назвати Вашою новою книжкою. З чим Вас і вітаємо. Ще раз упевняюсь, що, навчаючи поетів писати вірші (якщо можна навчити такої штуки...), Ви увжно і багато разів перевіряли свої поезії і досконало їх викінчували. Бажаємо Вам довгих і творчих літ та родинного щастя з Ідою Яківною. Ганна і Степан.

21 листопада 2001 р.

Дякую за Вашу прекрасну книжку поезій „Вірші про тебе”. Це зразок подружньої любовної лірики, щирої і доведеної довгим спільним життям. Такої нагороди хотіла б кожна жінка, та, на жаль, рідко коли це трапляється, особливо в родині поетів, що люблять більше мрію, ніж досягнути мрію - свою дружину. Ви обоє щасливі й горді справжньою, не сценічною любов'ю - це найкраща нагорода в житті. З віршів я довідалась і про пані Іду, про її милу вдачу і сумлінну працю для людства... Рима „і дочка” – „Ідочка” дуже зворушлива. Техніка віршів і образність досконалі, як і личить навчителів поетики. Дарую і свою книжечку, присвячену 10-ій річниці Незалежності і моєму другові – Степанові. З пошаною і привітанням пані Іді.

15 січня 2003 р.

Вельмишановний Абраме Ісаковичу! Вітаю Вас з днем народження. Бажаю Вам ще довго жити і творити, для Вас життя і творчість - нероздільні. Це показує і рівень Вашої Лірики (без лапок). Чи ж не дивний збіг, що в той час виходить у Києві моя „Вибрана лірика“, а Ваша „Лірика“, по суті, теж є вибраною... Нехай же новорічне побажання для нас обох буде українське: БУДЬМО!

30 червня 2003 р.

Дякую за Ваш сумний, але дуже привітний лист. Згадка про хіміотерапію багато про що говорить. І це не серце, а інше. Тепер хіміотерапія легше, ніж колись, а головне – діє. Отже, бажаю Вам повного одужання, чому допоможе Ваша подиву гідна мужність і любов Іди Яківни.. В однім рядку Ви дуже гарно оцінили мою „Вибрану лірику“. Епітети „чесні і людяні“ вірші – найкраще, що мені довелося почути. Я саме цього прагнула все життя, і Ви відчули. Дуже Вам дякую.. Щиро вітаємо Вас та Ідочку Яківну.

АСЯ ГУМЕЦЬКА

30 січня 2002 р.

Ще від минулого року, коли я прочитала Ваші чудові вірші в „Свободі“, і навіть раніше, коли Ви друкувалися в „Українських вістях“ у Сергія Козака, я все хотіла до Вас написати і сказати, що я в захопленні від Вашої поезії. Є багато поетів, які писали „від серця“ (інакше справжньої поезії не буває), та не до кожного читацького серця промовляє лірика, особливо любовна. Може, тому що ми з чоловіком уже не молоді, нам так сподобалося Ваше „Вічне побачення“, зокрема такі рядки:

В немолоді літа стає любов ніжнішою,
Розлук і розставань боїться більш вона.
Я свідчу, що любов з роками ще міцнішає:
Зникає піни шал – ясніше глибина.

Коли я вголос читала ці рядки, я помітила на очах мого чоловіка сльози – а він у мене не сентиментальний. Отже, дякуємо Вам сердечно. З глибокою пошаною.

П.С. Ви мене, може, пригадуєте з українсько-єврейського форуму, який відбувся в Єрусалимі – Ви тоді очолювали секцію, в якій я читала доповідь про оповідання В.Короленка „Йом Кіпур“.

5 квітня 2002 р.

Щире спасибі за такий привітний лист. Я буду дуже рада отримати збірку Ваших поезій, а також журнал „Соборність“, де написано про Вас. Я завжди з великою приємністю читаю Ваші вірші, коли вони з'являються в пресі – вони мені імпонують за змістом і за формою. (в цій останній я трохи розуміюся, бо вчилася у Романа Якобсона та Дмитра Чижевського – прізвища Вам, мабуть, знайомі). Нещодавно я брала участь у конференції, присвяченій Грушевському, читала доповідь „Світовідчуття й світосприймання в поезії Грушевського“ (адже він у молоді роки писав вірші, деякі були опубліковані ще за його життя, але тепер вийшла повна збірка). Чи пригадуєте Ви, що на конференції в Єрусалимі на столі президії стояла маленька скульптура „Міст через прірву“: дві постаті подають одна одній руку через прірву. Яків Сусленський тоді вибрав цю скульптуру, як символ порозуміння між українцями та євреями, але насправді цю скульптуру створила моя сестра Міртала, як пам'ять про свого чоловіка Іцхака Бентова, який трагічно загинув у авіакатастрофі в 1973 році... Мені дуже приємно почути, що Ви знали мого батька, Сергія Пилипенка. Тепер у Харкові створено музей його пам'яті, там щорічно відбуваються „Пилипенківські

читання”, виходить альманах „Пилипенківський зошит” - я була на відкритті музею. Як Вам тепер живеться? Чи підтримуєте кореспонденцію з багатьма друзями тут і в Україні? Я вдячна Вам за згоду продовжити наше „творче спілкування”, як Ви пишете. Сердечні поздоровлення від мене й мого чоловіка Вам і Вашій милій дружині.

11 серпня 2002 р.

Вчора увечері я взяла, нарешті, Вашу „малу антологію”, щоб її дочитати всю. Читала в захопленні, посміхаючись від радості, від тепла, яке відчувала в серці. Вранці прокинулась і дивуюсь: чому це мені так тепло на душі, від якої радості? І пригадала: та це ж я Ваші вірші читала. І сіла дочитувати, читала „с чувством, с толком, с расстановкой”. Чомусь, коли читала про те, який відгук отримали і далі отримують Ваші вірші від читачів пригадалися рядки Тютчева (цитую по-російськи – 40 років викладала російську літературу):

Нам не дано предугадать,
Как наше слово отзовется
И нам сочувствие дается,
Как нам дается благодать.

Вам цієї „благодаті” Бог дає дуже щедро, а Ви її, в свою чергу, даєте людям. Хочу написати про Вашу лірику, про Ваше осмислення цього жанру як поняття, в якому зустрілися душа, чуття і мислення. Ви підкреслюєте, що слово, звук і думка народжуються разом, одне веде до другого, особливо в римуванні. У моєї сестри Міртали є інтерв'ю на тему творчого процесу. Вона скульптор, розповідає більше про процес виникнення ідеї і образу в скульптурі, але є в неї і зауваження відносно поезії, бо вона якийсь час писала вірші. У мене є кілька статей на тему поєднання звука, форми і змісту, наприклад, у поезії Івана Франка. Є кілька статей на цю тему на прикладі поезії Лесі Українки та Шевченка. Про поезію Богдана Бойчука я також писала, здається, в «Сучасності». Велике спасибі Вам за чудовий подарунок. Я дуже хотіла б з Вами зустрітись. Може, коли поїду до сестри в Санта Фе (Нова Мексика), то заїду до Вас. Сердечно вітаю Вас і Вашу дружину. Мій чоловік Євген також вас обох щиро вітає.

5 листопада 2002 р.

Після нашої розмови я перечитала Вашу статтю „Поезія – мистецтво високе», прочитала кілька Ваших ліричних віршів і захотілося багато Вам сказати, поділитися думками і враженнями. Щодо емоційної магії поезії: у мене є аналіз експресивних засобів у шевченкових «Думи мої...» Там я розглядаю і ритміку, і інтонацію, слововжиток і т.д. Думаю, Вам буде цікаво прочитати, тому посилаю. Стаття надрукована у збірці НТШ т.ІІ... Я цілком поділяю Вашу думку щодо верлібру: я люблю рими, ціную їхнє звучання і взаємопов'язання. А щодо оригінальності, то, як Ви, не люблю, коли вони штучні, „притягнені за вуха”. Те, що в англійській поезії давно стало нормою – білий вірш, то в нас не звучить. І не тільки тому, що в нас римування – це глибоко закорінена традиція, але цього ніби вимагає сама мова... Щиро здоровлю Вас і Вашу дружину. Сердечний привіт від Євгена.

11 листопада 2002 р.

...Сьогодні увечері, замість читати якісь книжки, газети, журнали - дуже захотілось зробити душі подарунок: почитати Ваші вірші. Взяла Вашу „Лірику” й почала читати...з кінця. Прочитала ‘Мій лапідарій’ – хотілося почути, що Ви тепер пишете, а тоді пішла назад - і скрізь знаходила щось, що промовляло до душі й серця, але й до розуму. Я читала й всміхалася з радості. Дякую Вам, дорогий друже, це чудовий подарунок. Ваша Ася.

ВАСИЛЬ ВЕРИГА

24 жовтня 1996 р.

Дуже радий, що зазнайомився з Вами у гостинній хаті пані Марії Голод. Послухав Ваші чудові вірші. А тепер мав приємність отримати Вашу збірку, та ще й з віршем, присвяченим мені. Щиро дякую. Хочу вірити, що біля Вас усе в порядку та що Ви напишете ще не одну поезію – прикрасу української літератури. Я дуже зайнятий підготовкою 7-го Світового Конгресу українців, бо є головою підготовчого комітету. Найкращі вітання Вам і Вашій шановній дружині. Бажаю Вам обом кріпкого здоров'я.

Торонто, 2 травня 2003 р.

З приємністю прочитав Вашу „Лірику”. То є дійсно поезія. Я мушу признатися, що доволі часто читаю модерну поезію і не бачу там поезію, а найважливіше – не розумію, що автор хотів сказати. Зрештою, я в модерному світі багато чого не розумію, мабуть, не доріс. Дзвонила до мене моя приятелька Людмила Жильцова-Вусик і говорила, що Ви нездужаєте. Хочу вірити, що Вам уже краще. Бажаю Вам дальших успіхів у Вашій поетичній творчості. З глибокою пошаною до Вас і Вашої шановної дружини. Бажаю Вам кріпкого здоров'я та невгасимої наснаги у Вашій творчості на славу собі й українській літературі.

ТАМАРА ВАРВАРІВ

26 січня 2003

Читаю вже втретє Вашу прегарну збірку і пливу разом з вами від дитинства з діждою в рідній Городні, юнацьким покликком у вись. Всевладною любов'ю і незабутнім дзенькотом трамваю... криваво обірвані стремління... чудом збережене життя - і на старості пристанище для всіх викидишів – Америка, де усього є по вінця, не процвітає лише поезія. А може, лише тому, що модерна поезія та ще й на чужій мові – не зрозуміла... Ваші вірші дуже сценічні, їх повинні читати актори з естрадних підмостків. Я була членом колективу театру Йосипа Гірняка і читаю їх як виконавець... Мій син Василько живе у Сан Франциско і дружить з Феліксом Находкіним, який дав синові для мене трилогію Ан.Рибакова „Тяжелый песок”. Описаний побут, дитинство, сім'я пов'язуються в моїй уяві з Городнею, з описом життя перед війною, і в моїй уяві сусідські відносини, взаємний вплив традицій українських з єврейськими тісно в'язались в один закономірний образ. Я росіянка, але це не заважає мені любити і знати українську мову. Бути українською авторкою. Плеяда видатних постатей в історії людства - вихідці із різних етносів, які йшли за зовом свого уміння далеко за пороги місця своєї появи на світ... Кінчаючи, звертаюсь до Вашої любові голубки Іди Яківни. Ви, дороженька, так розчулили мене своїм відгуком на книжку Малакова про окупований Київ, що я вирішила послати її Вам, щоб хтось іще також прочитав цей документ доби.. А для Вас ця книжка має живе значення. Будьте здорові.

ДАРИНА РИХТИЦЬКА

9 червня 1999 р.

Я надзвичайно щаслива, що познайомилась з Вами, хоч і листовно. Знала Вас давно, люблю Ваше поетичне слово, і може, Бог дозволить нам ще коли зустрітись... Щиро вдячна за Ваш „Поклик висоти”. Проковтнула зразу, а потім уже спокійніше вдихала аромат непідробленої щирости. Любові до рідної України. А туга западала глибоко у мою душу, залишаючи опечалену радість: я дитиною виховувалась чужими людьми не на рідній

землі, але вона була в моєму серці близько-близько... Посилаю Вам мої збірки. Буду рада почути Вашу думку. Щиро вітаю Вас і Вашу дружину.

26 серпня 1999 р.

Я була дуже зайнята. Бо приїздила моя донька Ксеня із Києва (це вона привезла і переслала Вам касету). За листа Вашого щиро дякую. Оцінку моєї поезії я хотіла почути саме від Вас, і надзвичайно вражена майстерністю Вашого лаконічного слова, тим, як Ви зуміли схопити найважливіші грані стилю моєї поезії. Зворушена була до сліз Вашим запрошенням прийхати до Лос-Анджелеса, бо хоч маю там багато знайомих, але ніхто не запросив... Хотілося б мати Вашу книгу з теорії поезії... Цілую Вас, привітання Вашій дружині.

МИКОЛА ФРАНЦУЖЕНКО - ВІРНИЙ

28 грудня 2000 р

Спасибі Вам за такого сердечного листа.. І лист, і Ваші поезії захопили мене і кинули думками в часи, коли я визволяв Харків у 1942 –му. Я почав писати в німецькому полоні, а пізніше в англійському. Свідком моїх переживань є моя перша книжка „Долі”. Вона видана в київському видавництві „Смолоскип”. На презентації були письменники й представники преси, але й дипломати, представники уряду і самого Президента. Згідно з моїм переконанням, прийшли не заради Миколи Вірного (це мій псевдонім), його творів, а заради Миколи Француженка, голос якого слухали, як сказав один із письменників, під ковдрою впродовж тридцяти трьох років. Між іншим, я погодився з Володимиром Біляєвим, що мушу почати спогади про ці 33 роки на міжнародних хвилях. Напишу частково і під Вашим впливом, під впливом Ваших листів і поезій. Все живе і мертво навколо себе Ви подаєте у правдивому світлі й барвах, подаєте, як писав колись Великий Данте правду в вічі! Я вдячний долі, яка дозволила мені зустрітись з Вами бодай листовно. Залишаюся з глибокою пошаною і вдячністю.

2 серпня 2002 р

Тиждень тому повернувся з дружиною і донечкою з Лондона. Місто чарівне, його замки, Парламент, парки, музеї, театри, концертні зали, собори – прекрасні.. Цей рік якийсь особливий для мене. Мені присвоєно звання Дійсного члена Української Вільної академії наук США, вшановано званням лауреата літературної премії ім. Івана Кошелівця. Канада і Англія також нагородили мене Орденами Золотого і Срібного хреста. Хочуть присвятити мені число „Соборності”, я вже почав збирати матеріали. Буду вдячний отримати від Вас час від часу вістку. Всього найліпшого Вам і Вашій родині.

27 вересня 2002 р.

Отримав Вашу „Лірику” і захотілось те сказати, що в мене у душі. Тим, що в миті цій Ви найближчі коло мене... Я хоч не став поетом, та душа моя завжди співає, особливо, коли відчуваю близькість людини, дарма, що вона далеко від мене. Кінчаю підготовку матеріалів до „Соборності” – зразки моєї творчості, починаючи від поезії і кінчаючи коментарями. А для відпочинку читатиму Вашу книжку. Хочу начитати на касету Вашу книжку „Вірші про тебе”. Найщиріше побажання Вам і Вашим рідним.

26 квітня 2003 р

Ваш шанувальник Микола цієї зими мав цілий ряд проблем зі здоров'ям, а зараз до того ще й сумний. Ви, напевне. Знаєте, що 11 квітня біля десятої години ранку помер у лікарні містечка Гаррес, штат Нью-Йорк, один із велетнів модернізму, достойний мій порадник і

приятель Василь Костянтинівич Барка. Коли я був супервайзером українськомовної редакції „Свобода“ в Нью-Йорку, він був мовним редактором, у процесі сумісної праці ми стали справжніми друзями... Він прожив 32 роки на оселі „Верховина“, написав понад два десятки великих творів. Я створив монографію, присвячену В.Барці, яку Вам вишлю. Бажаю всього найкращого.

ЛІДА ПАЛІЙ (Торонто)

18 серпня 1995 р.

Дуже порадував мене Ваш лист і гарна збірка „Троянди на снігу“. Вашу творчість знаю давно, а востаннє читала в „Літературній Україні“ Ваш „прощальний“ вірш. Я певна, що управа „Слова“ радо прийме Вас у наш гурт. На найближчих сходинках восени офіційно обговоримо Ваше подання. Залучую анкету, яку висилаємо всім кандидатам у члени „Слова“, виповніть її та поверніть мені. У рубриці „Рекомендують у члени“ впишіть М.Тарнавську та І.Кошелівця. Це формальність. За кілька днів їду в Київ. Перед виїздом вишлю Вам свою останню збірочку, за яку я одержала премію ім. П.Тичини. Вітаю щиро.

21 грудня 1996 р.

Приємно і цікаво зустрітись з Вами у нас, в Торонто, також із Вашою симпатичною дружиною в привітній господі Марії Голод... Передаю Вам щире Новорічне вітання від себе і від Марії..

Бажаємо Вам здоров'я, радості, творчої енергії .

16 грудня 1997 р

Щиро дякую за листа й таку прихильну оцінку моєї книжки. Ваша оцінка для мене важлива. Восени побувала в кількох містах України, була в Чернігові, де зустрілась з С.Реп'яхом і всією письменницькою громадою. Я дуже захоплена Черніговом, і люди приязні, і місто прегарне, пахло княжою добою. Недавно зустрічала Ваше прізвище у кількох виданнях з України, (наприклад, у дуже цікавих спогадах Ірини Жиленко в „Сучасності“). Вас Україна не забуде! Справи з об'єднанням „Слово“ не виглядають радісно. Я ніяк уже не можу тягнути головування (у мене 99-літня мати), а нову управу нікому зайняти: більшість членів постаріли, а інші – Леонід Рудницький, Богдан Рубчак, Лариса Онишкевич мають надто багато інших обов'язків. Видавничий фонд піде на останній випуск збірника „Слово“. „Нові дні“ також уже неспроможні рятувати Мар'ян Дальній з дружиною. А шкода, дуже шкода!. Вітаю Вас дуже щиро.

9 травня 2001 р.

Щиро дякую за пересилку журналу „Соборність“, присвячений Вашій творчості. З приємністю його прочитала і знайшла багато гарного й цікавого. Зворушливі вірші з війни, туга за рідною Україною, спогади наших визначних письменників, Ваших друзів, Дуже сподобався ваш вірш про дружину „Це щастя, що і тут, за океаном...“ Рідко трапляється таке гарне й щасливе подружжя, як Ваше. Ця книжечка буде гарною пам'яткою про Вас. Щиро вітаю Вас і Вашу симпатичну дружину. Ви мені справді дуже близькі.

ПЕТРО ОДАРЧЕНКО

14 листопада 1996 р.

Сердечно дякую Вам за Вашого листа і за фото. Дуже і дуже дякую Вам і Вашій милій дружині за те, що відвідали мене в лікарні. Ця незабутня зустріч з Вами і Вашою дружиною була найсвітлішим моментом у моєму перебуванні в лікарні. Я Вам безмежно вдячний за те, що Ви вшанували мене своїм візитом. Сердечно дякую і за збірку Ваших поезій з дарчим написом. З великою приємністю прочитав її. Я так мріяв бути присутнім на Вашому літературному вечорі у Вашингтоні, але, на жаль, нещаслива пригода перешкодила мені. А я ж перед тим позичив Вашу збірку „Троянди на снігу” у В.Біліява, з великим задоволенням прочитав її і не тільки прочитав, а й зробив для себе копії шістнадцяти сторінок цієї книжки. Ці сторінки я хотів використати у своїй доповіді для цитат. І так мені гірко було, що я не зміг бути на Вашому авторському вечорі і не міг виступити з коротким словом. І як же мені радісно було, коли Ви з дружиною відвідали мене в лікарні. Дякую, сердечно дякую за цю незабутню зустріч з Вами. Я радий що, нарешті, вже вдома, до мене приходить терапевтка, вчить мене ходити і робить зі мною різні вправи. Я тепер можу ходити з „вокером” по хаті, також з палицею, яка має на кінці чотири ніжки. Ще раз сердечно дякую. З найщирішою пошаною.

22 травня 2001 р.

З великим інтересом прочитав журнал „Соборність” з уміщеними в ньому Вашими віршами, з Вашою дуже цікавою статтею „Дайте висповідать душу” (цю статтю я прочитав двічі), з Вашими спогадами про письменників. З статтями про Вас і Вашу поетичну творчість. З листами Ваших друзів та поезіями, присвяченими Вам. Особливо уваги заслуговує Ваша стаття „Українські поети про євреїв”. Ваші прекрасні поезії відзначаються не тільки глибокою любов’ю до рідного краю, людяністю, сердечністю, а також і своєю художністю та красою поетичної мови, милозвучністю, мелодійністю. Ось приклад музикальності Вашої мови – цитую уривок з Вашого вірша „Мова”:

І у тихий замріяний ранок
Чуйно я прислухався в дворі
Бив ритмічно на річечці праник –
Прали там сорочки матері..

Тут підкреслюється музикальність алітерацією ‘Р’.

І сорочечка чиста, хоч латана (алітерація ‘Ч’, асонанс ‘А’)
У дворі вже на вітрі висить (алітерація ‘В’)
І, як біла лебідка, крилато
Лопотить, мов зліта у блакить (алітерація ‘Л’).

А звуковий образ твориться словом ‘лопотить’. А вся строфа має зоровий образ. Ви великий майстер віршованих мініатюр. Ось один приклад таких прекрасних мініатюр:

Берези стовбур білий, як зима,
В сосни ж він мідний. Як пісок пустелі.
Отак природа і кладе сама
Контраст мазків на власні акварелі.

(асонанс ‘А’) Прекрасний зоровий образ!

Або ось чудова віршована мініатюра:

У хмарнім небі із-за темних товщ
Пробився промінь...Освітив берізки –
Заблискотіли на листочках бризки,
Мов щойно золотий пролився дощ.

Тут прекрасний зоровий образ осінньої природи передано музикальними рядками вірша:

„заблискотіли на листочках бризки,
мов щойно золотий пролився дощ”

Тут музикальність твориться асонансами ‘И’ та ‘О’..

Ще раз щиро дякую Вам і бажаю Вам та Вашій Іді Яківні доброго здоров'я та великих успіхів у Вашій літературній діяльності та вам обом здоров'я.

БОГДАН БОЙЧУК

6 квітня 1997 р.

Сердечно дякую Вам за „Поклик висоти” Ви відразу ввійшли в західну поетичну традицію, де поети пишуть до дев'яноста літ. Так дай Вам Боже! Збірка сподобалась мені своєю зрівноваженою зрілістю. Крім того, життєвий досвід приніс чи, радше, посилив вимір інтроспективного вглиблення. Сподобались чотирирядкові мініатюри (як-от „Погоже світання” чи „Анкетним пунктом”). Вхопили мене за серце такі поезії: „Пам'яті матері”, „Старечі літа”, „Це щастя, що і тут, за океаном” (дуже добрий вірш!), „Все нові і нові занотовую враження”, „Діди”. У Вас є вірш „пам'яті Володимира Підпалого”. Напишіть мені про нього. Як він згинув? Я дружу з його сином Андрієм, який пише такі божевільні модерні вірші, що мене, старого модерніста, лякають. Ще раз дякую Вам за збірку й вітаю.

ІВАН КОШЕЛІВЕЦЬ (Мюнхен)

21 серпня 1994 р.

Обоє ми з дружиною Еммою Андіївською сердечно вдячні за прегарну збірку поезій, яку передала нам Галина Гордасевич. Я давно знаю і ціную Вашу поезію. Приваблює в ній бездоганно чиста лексика, а передусім – шляхетний ліризм, лірика в найчистішому розумінні цього слова. З нагоди появи в нашій хаті Вашої книжки пригадалася мені одна зустріч, яка, може, пригадається і Вам. Було літо 1939 чи 40-го року. У Ніжинському педінституті була сесія студентів-заочників. Я читав їм курс старої української літератури... Об'явили, що в інститут прибули з Києва письменники. Студенти на зустріч пішли, і я з ними. Серед письменників були і Ви, читали про діжку, наповнену водою, в яку Ви дивитесь і це збуджує у Вас якісь асоціації... Були ми тоді молоді, мені було 32 роки, Вам іще менше. А тепер ми люди поважного віку, вже й ноги ледве пересуваються, і очі погано бачать. Але з пам'яттю ще все в порядку... Тисну Вашу руку. Емма поділяє моє захоплення Вашими поезіями й просить вітати Вас.

31 травня 1995 р.

Радий вістці від Вас. Дякую за поздоровлення з нагородою. Вона дорога мені як знак дружніх відносин з керівними колами СПУ. Тепер тих премій завелось дуже багато. Інфляція. А може, так треба? Тішить мене Ваше зацікавлення моєю книжкою. Я був переконаний, що вона мусіла б зацікавити українського читача бодай незвичністю для тамошньої літератури. На презентації я роздав 100 примірників, переважно літераторам і... жодного слова в пресі... Невже письменники читають тільки власні твори? Чи зовсім зникла критика? Авторів ж цікаво знати, як читач прийняв його твір. Радо висилаю Вам примірник. У мене давня симпатія до Вас, хоч ми й не були знайомі. Кожна вістка від Вас буде мені радістю.

Р.С. Емма сердечно вітає Вас і вкладає каталог. Щоб Ви мали уявлення про її малярство.

16 січня 1996 р.

Довго не писав, бо мав проблеми з зором, робили операцію, потім підбирали окуляри. Ваші поезії якимось припадають до душі, бо з них видно гарну людину. Ви стихійний поет, це Ваше 'сроднее діло' як висловлювався незабутній Скворода. В кожному Вашому листі є віршовані рядки, що огрівають і прикрашають його. А останній лист – подарунок мені за

схвалення моєї статті про Л.Первомайського. Він цікавив мене здавна, але захоплений я був його 'Уроками поезії' й останніми двома збірками. В радянщині Первомайського чомусь відсували на задній планА що ж сказати про себе? Я люблю писати літературні біографії і дві колись написав – про Скрипника і про Довженка. А тепер прийшла в голову фантазія написати про Жанну д'Арк. Уже дві третини в чернетці готові. .. Колись люди вміли писати довгі листи. Навіть був у літературі епістолярний жанр. Мадам Севін'є щодня писала великі листи до своєї доньки. І назбиралося їх на кілька томів. Це було в ХУІІ столітті. Тепер ці листи перевидають, вони вважаються французькою класикою. А в наш час комп'ютерів,телевізорів, відео і ще всілякої гидоти довгих листів не пишуть, і я теж. А оце винятково до Вас розмахнувся на таку довгу епістолю.. Ми з дружиною сердечно вітаємо Вас і бажаємо всього доброго.

21 грудня 1998 р.

Даруйте, дорогий Абраме Ісаковичу, довгу мовчанку, мені приключилося нещастя – сліпота, я на довгий час був позбавлений можливості читати й писати. Оце після двох операцій з лупою с'як-так щось пишу. Дякую сердечно за останню збілочку 'У німбі сивини', а разом і за попередню – 'Поклик висоти'. Я Ваші поезії дуже люблю за їх світло, доброту, оптимізм. Те, що Ви у моїй схемі опинилися у списку 'пропащого покоління', то тільки тому, що Ви є виняток, другого такого й не пригадаю.. Ваші збірки – це зріла мудрість, яка римується з життям. Я напам'ять пишу Вашу мініатюру:

Коли, бува, відчую, що вмираю,
Скажу я Богу : пеклом не карай,
Не відчиняй ворота і до раю,
Дай ще пожить- життя найкращий рай!

Хай так Всевишній і робить! Посилаю Вам свою книжку, яку встиг закінчити ще до сліпоти. Бажаю Вам і Вашій дружині всього найкращого в Новому році. Моя дружина Емма теж дописує Вам свої враження:

Дорогий пане Абраме! З насолодою прочитала Ваші поезії, надіслані нам. В них промовляє Ваша гарна душа. Шкода, що Ви з Вашою чарівною дружиною (знаю від Галини) так далеко. Але добре, що ви є. Дай , Боже, вам обом здоров'я – сердечно Емма Андієвська.

ЛИСТИ З УКРАЇНИ

ІВАН САВИЧ (Старобільськ)

15 вересня 1994 р.

Сердечно поздоровляю тебе з присвоєнням тобі Заслуженого діяча мистецтв України. Хоч на схилі літ пригадали. І вірші твої з приводу цієї події мені сподобались. А „Синові” – це геніальна мініатюра. Сердечно дякую тобі за милий лист, хоч ішов він до Старобільська довго, але додбав і порадував старого. І почерк у тебе не старечий. А це багато значить. Цілий минулий тиждень я жив поруч з тобою, кожен день бачив тебе, згадував, радів за твою творчість. За те, що у мене такий друг. Мабуть, здогадуєшся: я читав „Троянди на снігу”. Читав повільно, часом по двічі, продумував кожную строфу, звертав увагу на кожную метафору чи епітет цікавий і на несподівані чудові рими. Звісно, я й раніше читав ці твої вірші, знав їх, але тепер відкривав у них щось нове, трепетне. Ще раз переконався: ти поет чудовий, висококультурний, визначний, ти заслуговуєш Шевченківської премії... З ніяким

іншим поетом мої скромні вірші не перегукуються так, як з твоїми. Дуже хвилюють мене твої згадки про Городню, Чернігів, про матір, батька, дітей, онуків, про старість... Деякі твої вірші я читав ніби наново, і вони викликали сльозу (це вважаю найвищим критерієм в оцінці поезії). Це вірш про те, як Іда тобі підказала забутий рядок, коли ти вірша читав на трибуні. З винятковою майстерністю звучить вірш „З благоговінням писав я про вірші“, прекрасний вірш “Я знав, нема на небі раю” і чимало інших. Я одержав чудову насолоду від твоєї книжки. До речі, я тепер взагалі більше перечитую, ніж читаю нові (Пушкін, Рильський, Єсенін, Мисик тощо). І твої деякі вірші можу в десятий раз перечитати і отримувати неабияке задоволення. Дякую тобі за твою творчість. Дуже високо оцінив твою книжку і мій побратим по таборах Дмитро Паламарчук. Бувай, друже мій, лікуйся, живи. Вітай всіх твоїх.

29 жовтня 1995 р.

Читав твої вірші в „Літературній Україні“, в журналах вірші і цікаві нотатки. Живий мій друг, працює. Талановито пише. Тебе я згадую і бачу кожен день: твої книжки „Заповітне“, „На вечірньому прюзі“ стоять у мене в шафі за склом обличчям до глядачів. Між іншим, я й досі маю справу з майбутніми поетами (та поетесами) і всім даю читати твої збірки. Щоб вчилися будувати вірш, знаходити рими, не шкодувати почуттів. Всі дякують мені щиро за твої вірші. Америці ти повинен подякувати за те, що дала тобі нові теми для нових чудових віршів. У нас життя важке, бо грошей на життя не вистачає. У дітей та онуків немає роботи. Багато пенсіонерів риються по смітниках, а це ж люди з вищою освітою (наприклад, Рая Сидоренко, кандидат філології, в яку був закоханий Олесь Весняний, збирає пляшки після п'яничок). За рахунок спонсорів нещодавно і в мене вийшла книжечка „З урожайного лану“. Тираж... 300 примірників, а вислати тобі не можу. Бо дорого. Нарис про незабутнього Л.М.Новиченка має вийти в журналі „СіЧ“. Так що не складаю стомлених крил. Ти пишеш, що дружина перенесла операцію на серці. Хай їй доля принесе такого поповнення здоров'я, щоб вона і далі була твоїм натхненням. Моя дружина говорить про неї: „Красива була!“ – і сердечно вітає та бажає одужання. Вітаємо всіх твоїх. Будьмо!

16 грудня 1998 р.

Дорогий друже! Сердечно поздоровляю тебе з 85-річчям, з Новим роком! Хай доля пошле тобі здоров'я для поезії, добра, для України. Для друзів твоїх, для Правди, для рідних! Це ж бо і про нас сказав Кобзар: „Ми чесно йшли, у нас нема зерна неправди за собою“. В тому, що ми були обдурені, нашої вини нема, робилося хитро. Коли ми ще були малими. Дякую за збірочку, одразу її прочитав, і ніби чисті і свіжі росини упали на спрагли вуста. У мене до ювілею мала вийти чимала книжка „Інтинські терні“, але чи встигне до 14 січня? Погано ходжу, швидко стомлююся, буває запаморочення голови, стрибає тиск. Але вірші пишуться... Сердечне вітання Іді Яківні, сердечно вітаємо всіх твоїх.

ДМИТРО ПАЛАМАРЧУК (Ірпінь)

17 вересня 1994 р.

Вже кілька днів, як я отримав вашу чудову книжку „Троянди на снігу“. Безмірно вдячний Вам. Прочитав із захопленням, і все Ваше життя постало перед очима. Давній шанувальник Вашої Музи, я тепер ще оцінив Вас як добру, сердечну людину. Вся книжка – свідчення справжнього гуманізму й щедрого таланту. Кожен рядок, кожна строфа, вірш позначені мудрою скромністю і майстерністю справжнього поета. Нема в них істеричного крику, надричних клятв у любові до рідної землі, що зродила Вас. Не можуть не зворушити ті

вірші, які присвячені землі Ваших предків, стражденного Єрусалиму. Я великий прихильник досконалої форми, то й не диво, що відразу звернув увагу на вишукані, ретельно відточені рими. Всім Вашим віршам властива рідкісна природність вислову. В них, як і в поезіях М.Рильського, добре знана справжня мудрість, вірш щирий, плине легко й вільно. Я виховувався на поезії неокласиків. І тому важко сприймаю поезію наших багатьох сучасників. Не заперечую їх. Потрібна їй герметичність, і асоціативні образи. Проте, не слід забувати, що поезія твориться для народу. А що зрозуміють з такого вірша:

М.Григорів "Сади Марії"
Південна школа вигнань
...дозвілля
(в пору року чужини)
знаки вітру
(в продовж плоскогір'їв намету)
й усім
хто йде
(де вписано пробудження причин)
несуть
переростаючи
довжину ріки
скелети
невпинних метеликів.

Отака поезія. Може, воно й геніально, та я волю читати Рильського, Зерова, Шевченка, Пушкіна, Пастернака, ба навіть Маяковського. А, може, я просто не доріс до модерної поезії? Дорогий друже! Від усієї душі бажаю Вам творчого натхнення, справжнього щастя, здоров'я! Будьмо!

ЛЕОНИД ВЫШЕСЛАВСКИЙ (Київ)

22 января 1999г.

Сердечно благодарю за сборник "Стихотворения" с моими переводами. Я прекрасно помню, как мы с тобой делали твою русскую книжку, как работали над переводами. Хорошее было время. А сейчас ты далеко... Мы, твои друзья, очень хотели бы, чтобы ты вернулся... Но ты все равно с нами и сейчас. Благодаря Петру Осадчуку мы собрались на вечер, посвященный твоему 85-летию, говорили о тебе, читали твои стихи и стихи, посвященные тебе - я, Чалدرانян, Осадчук, Слабошпицкий, Соколов и др. Стихи твои, как всегда, звучали - не ура-шаблонные, а искренние, ясные по форме, неотрывные от твоего сердца и души. Было отражено твое особое место в украинской литературе. Большой привет от всех выступавших мы послали тебе в виде кассеты, послушаешь. Желаем тебе и всей твоей семье добра, здоровья, счастья в Новом и всех последующих годах.

ЮРІЙ МУШКЕТИК (Київ)

18 квітня 1997 р.

Дорогий Абраме Ісаковичу! Був радий отримати від Вас звісточку. Радий, що перебуваєте в творчому настрої і що Ваше перо кладе на папір рядки досконалі, високопоетичні, що воно не притупилося і не вкрилося іржею. Світлої Вам долі!

Згадуємо Вас у Спільці, часто згадуємо з Ліною Сергійвною Вас та Іду Яківну, як сусідів гречних, порядних і чулих. Прочитав інтерв'ю з Вами Семена Вайна і порадів за Вас, за

широту Ваших думок і Ваш гуманізм. На відміну від Сергія Кисельова, який у статті, опублікованій в „Литературной газете“, зібрав докупи всі відхилення і ідіотизм окремих людей та спробував вивергнути це на голову українців. Звичайно, в історії буття українців та євреїв було всього, але жити треба добром, а не спогадами про зло. А Сергій Кисельов спокійно видлубує смердючу статейку з газетки „Слово“, яка існувала близько року і кусала всіх, неначе скажений собака (мене в тім числі) і на тому обгрунтовуючи ворожнечу двох народів. Особисто я знаю інше.. Мій дід по матері козак Онопрій Бутко в часи бандитських та денікінських погромів забирив у селі Володькова Дивиця всіх сусідів-євреїв до своєї хати і ставив на порозі з рушницею. На моєму житті в час фашистської окупації ми самі ховалися на хуторі Попівка в мого 17-літнього двоюрідного брата і переховували єврейську родину. Дурні і негідники є в кожній нації, в нас їх трапляється немало. Але не можна кидати тінь на весь народ. Антисемітизму в нас нині значно менше, ніж у Росії, де увесь шовінізм повернуто у той бік. Пам'ятаю, як в кінці 80-х мене в Москві агітували двоє російських знаменитих прозаїків (один – фігура дута), аби ми, українці, підтримали їх у боротьбі з „московськими євреями“, обіцяючи за це підтримку „українству“, і я після того розірвав з ними стосунки. Але годі про це. Живемо дуже важко. Сподіванка на розвій української культури не справдилася (українська друкована продукція по відношенню до російської - 1 до 7). А треба жити і щось робити. То і робимо. Кланяємося Вам та Іді Яківні. З дружнім вітанням від мене і Ліни Сергіївни.

МИКОЛА ЖУЛИНСЬКИЙ (Київ)

4 травня 1997 р.

Найгірше, як байдужий ти
Й тебе чийсь обходять болі.
Люблю руками доброти
Торкатися чужої долі.

Дорогий Абраме Ісаковичу! Ваші листи, подарована Вами книга поезій „Поклик висоти“ - це своєрідні Ваші руки доброти, якими Ви тепло, душевно щиро торкаєтесь моєї долі. А перші два рядки – це мій, не Ваш, а мій докір самому собі, хоча Ваші болі мене не обходять... Можливо, навіть добре, що я так довго не писав Вам. Не думайте, що це жалюгідна спроба виправдати свою неухажливість та невдячність. Але, щиро кажучи, місяцями лежать на моєму столі Ваші „Троянди на снігу“, я їх час від часу розгортаю, читаю – від присвяти : „ ...ці квіти моєї душі, які вижили на морозі життя“ і дата 20 липня 1993 року, коротенька записка-запрошення на творчий вечір 4 січня 1994 року – до „Поклику висоти“ з чудовим Вашим портретом – десь Ви там, у висотах неба і білих хмар, які торкаються Вашої сивини, до листа з Лос-Анджелесу від 15 березня 1997 року з дуже цікавим Вашим інтерв'ю в газеті „Мир“Я все якось не знаходив більше часу, аби з Вами поговорити, висловити мою глибоку повагу й сердечну прихильність – я завжди захоплювався Вашою динамічною, експресивною активністю, добротою, бажанням усім допомогти, відкритися душею... Ваші Ірпінські молодіжні семінари – це благородна сторінка діяльності Спілки письменників, і Ви були душею, серцевиною і головним рушієм. Вибачте, Абраме Ісаковичу, що я так довго не писав, але Ви були зі мною. Я часто перегортав, вихоплюючи то „Спалахи“, то „Із ізраїльських записів“ (так щемливо і печально:

Прости мене, прости, Єрусалим.
Не можу я проститися із ним,
Бо я землі української дитя,
На ній прожив усе своє життя.
Вона земля кохання й рідних трун,

Пророслих в ній моїх пісенних струн),
то слідуючи за Вами й дорогами війни, й стежками дитинства. Гострим щемом вхопило моє серце від „Поклику висоти”. Там так багато страдальницького, хоча й достойного – без образ на Україну, але... Цей вірш „Неначе струм, пройняв так серце біль” і мені за цю наругу. Якби ми, українці, так любили Україну, українську мову, культуру, як любить євреї Кацнельсон (не знав я, що „каце” – це скорочено „койген цадик” - „святий мудрець”. Так треба було називати Вас в Україні, то процеси державотворення в Україні йшли б набагато швидше. Учора зайшов до нас Іван Дзюба. Вернувся зі США, де йому робили операцію на серці. Я просив своїх друзів, зокрема проф. Романа Воронку допомогти в зборі коштів, в організації лікування, і тепер так тішуся, що зумів трошки допомогти Іванові, якого я люблю, шаную глибоко. Нема йому рівних сьогодні в Україні. Мудрий, скромний, чесний, працьовитий, а головне – великий талант. Так приємно було прочитати у Вашому інтерв’ю: „Думаю, что такого интеллигентного, воинственного борца с юдофобией и всякой фобией, как украинский академик Иван Дзюба, Россия сейчас не имеет”. Це справедливо. Дорогий Абраме Ісаковичу! Мені б дуже хотілося, аби Ви в цих рядках відчули мою любов до Вас і щоб ця любов зміцнила Ваш дух і окрилила на твори. Ми Вас тут, у нашій з Вами Україні, любимо, бо знаємо. Що Ваші рядки і тут, в Америці живу я Україною
Любов’ю давньою своєю і незмінною... –
Це щирі слова. Які пригортають і нас до Вас. Зараз їду в Кончу Озерну. Тут зустрінемося з Іваном Драчем та Іваном Дзюбою, вип’ємо за Ваше здоров’я і побажаємо Вам духовної міцї та творчої розкутості на весь обшир Америки й України... Бувайте здорові й бадьорі. А далі читайте вітання від Драча і Дзюби.

Дорогий Абраме Ісаковичу! Долучаю свій голос до голосу академіка і подякую Вам за Вашу книжку! Без Вас тут тоскно і холодно, хоч уже весна, живемо складно. Але, можливо, євреї не всі виїдуть. Ми не всі і не завжди дурні. Теж намагаємося бути на світовому рівні. Вітаю Іду Яківну, яка свого часу допомогла Максимові „порівняти” „Підняту цілину” Шолохова з „Цілиною” Брежнєва, не знаю, чи на користь останнього... Вітайте всіх друзів і знайомих!. Від серця і з любов’ю – Іван Драч.

Дорогий Абраме Ісаковичу! Ще один Іван – Дзюба - хоче приєднатися до дружнього послання. Ми всі часто згадуємо Вас і зичимо здоров’я і плідної праці. Ви і в далекій Америці залишаєтесь сином України. Шана Вам і дяка. Іван Дзюба.

АНАТОЛІЙ ДІМАРОВ (Київ)
3 листопада 1999 р.

Мій далекий, дорогий мій друже! Твоя книжечка знайшла мене за 200 км од Києва на Богом забутому хуторі, де я і Дуся живемо більшу частку року: весну, літо й осінь. Оце приїхали до Києва, привезли машину городини. Бо з нашої мізерної пенсії кури сміються... Що буде далі, невідомо. Єдина надія – минуле не повернеться, не потягнуть нас до „единой неделимой”, де назріває фашизм (тепер уже великоросійський) з усіма його квіточками: від запеклого антисемітизму до цькування всіх іногородців, а то й фізичного нищення. Як у Чечні. Та годі про це. Твою книжечку ми з Дусею прочитали з великою насолодою, мудра сивизна пронизує її наскрізь, за що й цілую твою милу голівку. Я теж потроху шкрябаю, отож надсилаю тобі останню книжечку. Видану на гроші Президента. Дуже хотілося б зустрітись, але... Обіймаю, цілую тебе та Іду Яківну, а Дуся вітає вас обох і частенько вас згадує...

ВАЛЕНТИНА ГОНЧАР (Київ)

31 травня 1998 р.

Глибокошановний Абраме Ісаковичу! Одержала від Вас листа зі спогадами про Олесь Терентійовича, що його опублікувала газета „Українські вісті” з Детройта. Дякую Вам за увагу, за добре ставлення до пам’яті незабутнього Олесь, яке Ви зберігаєте до нього в своєму серці. І Олесь Терентійович завжди ставився до Вас з прихильністю душі. Шанував Вас як людину і високо цінував Ваш поетичний таланти. Він подеколи цитував Ваші поезії, надто оце: „У вихідний спочити можуть руки, лише душа не знає вихідних”. Між рядками Вашого листа вловлюється смуток за Києвом, та й хіба дивно: найактивніші життєві і творчі роки минали тут, в Україні, а це, мабуть, ніде й ніколи не забудеться. Бажаю Вам триматися в творчому настрої, а якщо здоров’я дозволить – написати ширший спогад про Олесь. То буду Вам безмежно вдячна. Моє сердечне вітання Іді Яківні, вона в Києві мала добру репутацію професіонала і людини доброї душі. Відзначення 80-ліття Олесь Гончара в Києві пройшло на гарному рівні, люди його пошанували якнайкраще, вийшла також книга спогадів „Вінок пам’яті Олесь Гончара”. Якби трапилась нагода з Вашого чи мого боку, то я змогла б Вам її передати. Здоров’я Вам обом бажаю від душі, сердечно.

МИКОЛА ВІНГРАНОВСЬКИЙ (Київ)

8 квітня 1997 р.

Добрий день, дорогий Абраме Ісаковичу! Вашу книгу поезій отримав і з Вашим листом. Як добре, що наше серце, особливо Ваше, живить любов. Із тих сотень і сотень спогадів про моє з Вами знайомство – всі вони чисті, сердечні і золоті. Обнімаю Вас і цілую. Сердечно вітаю Іду Яківну. В пам’яті приготований нею обід у Вашій квартирі – фарширований короп був незрівнянний. Такі страви можуть так смачно робити лише три жінки на світі: Ваша Іда Яківна, моя Олександра Іванівна та Тамара Михайлівна, від яких я передаю Вам найтепліші вітання. А книжка Ваша прекрасна, дякую і обнімаю Вас.

ПЕТРО ОСАДЧУК (Київ)

12 грудня 1995 р.

23 лютого 1996 р.

Дорогий Абраме Ісаковичу! Пишу в залі Парламенту, вибачте, на офіційному бланку – іншого паперу під рукою не маю. Поспішаю, бо ввечері їду у виборчий округ. Ваші вірші, надруковані в „Літературній Україні”, читав із задоволенням, як і в інших виданнях. Я прихильник і шанувальник Вашого таланту. Тільки дивне сприйняття, коли читаю тепер: впізнаю руку Майстра, лапідарний стиль, знайомі мотиви, але все забарвлено новим настроєм і новою печалю. У віршах Ви наче поряд і водночас в іншому вимірі, далеко-далеко. А вірші оперті на українську землю. Сподіваюся, що ми ще не раз зустрінемося у світі Поезії, в тому вічному світі, що був до нас і залишиться після нас. Дай Вам, Боже, здоров’я і творчої наснаги. Мій поклін Вашій сім’ї. Перемагають і живуть!

11 листопада 1996 р.

Прочитав Вашу поетичну книжку „Поклик Висоти” – і таке відчуття, що зустрівся з Вами. Провів з Вами цілий вечір у щирій, задушевній розмові. Книжка, видана в Лос-Анджелесі, наскрізь українська, ніби написана в Києві. У віршах живуть Ваша інтонація, задумливий голос, Ваше неповторне вміння говорити точно й предметно – про своє, але воно стосується усіх. Про всезагальне, а насправді глибоко особисте, зболене й пережите. У відгранених лапідарних строфах я впізнаю Вашу манеру поетичного вислову і водночас знаходжу нові грані, свіже бачення світу, де „росте зело із сонячного кореня”. Це саме та сила „божественного творення”, яка, за Вашими словами, може і повинна „перемогти смертельний жах руйнації”. Низка блискучих коротких віршів у книжці мене не здивувала

- я давно звик, що Ви є майстер мініатюри. Приємно вразили „довгі вірші“ такі, як „Про датського короля і зірку Давида“, „Послання друзям в Україну“. „Пам'яті Юрія Стефаніка“, „Володимир Висоцький в Лос-Анджелесі“, „Гнівні рядки“, „Діди“, „Роздум“, „Філадельфія. Гостина в домі Тарнавських“ та ін. У Вашій книжці є поетичні перлини, що будуть, сподіваюся, передруковуватись в Україні, житимуть серед прихильників українського поетичного слова. Радий вітати Вас з безсумнівним творчим успіхом, який належить і Вам, і всій українській поезії. Передайте мій поклін героїні деяких ліричних віршів „Поклику висоти“ – Іді Яківні, щирий привіт всій Вашій сім'ї. Будьмо!

1 жовтня 1997 р.

Ваш лист застав мене в лікарні, де мені зробили операцію на правому оці. А тепер перебуваю на реабілітації. Спасибі Вам за прецікавий лист і гарний вірш, в якому відображена історична правда одного із найтрагічніших і героїчних періодів нашої скособоленої української історії. Днями говорив з редактором „Літературної України“ Василем Плющем і він сказав, що письменницька газета Вас не забуває і вірші будуть надруковані. Хочеться написати Вам про складні умови теперішньої політичної боротьби в Україні, яка зводиться до формули: одні хочуть добра Україні, прагнуть щось зробити для поліпшення життя людей, забезпечення їхнього майбутнього в нормальній, благополучній державі, а інші – проти. Все роблять, щоб гальмувати конструктивні зусилля, домагаються всіма відомими більшовицькими методами повернення в „світле минуле“. Але не вийде! На жаль, в цих умовах життя погіршується, люди нарікають, лають всіх і вся. Важко. І найважче тим, кому не байдуже, що буде з Україною. Готуюся до свого 60-ліття. Не віряться. Але це так. Будьмо! Перемагають і живуть!

25 грудня 1998 р.

Напередодні Вашого 85-річчя щиро і сердечно, ніжно і білосніжно вітаю Вас на високій орбіті життя і натхненного Слова. Невичерпного Вам, далекий і такий близький по духу друже, запасів здоров'я, звичайного людського щастя у колі рідних і друзів. Нових творчих успіхів на радість людям, в ім'я процвітання, порозуміння і злагоди між народами. Коли читаю Ваші листи, Ваші книжки, відчуваю Вашу присутність у цьому тривожному і прекрасному світі.

Минає життя,
Але все, що було
Залишається в серці
І не минає.

Бажаю Вам доброго здоров'я, нових осянь і творчих відкриттів, щасливої філософської рівноваги в житті. Вітаю Вас і всю Вашу родину.

Листи з Росії

ЛЕВ ОЗЕРОВ (Москва)

16 октября 1994 г.

Дорогой друг! Большое спасибо тебе за книгу твоих стихов в русских переводах. За надпись на книге. Читаю книгу с удовольствием и отмечаю, что она сложилась в нечто цельное и глубоко осмысленное. Ты можешь испытывать глубокое удовлетворение от жизни прожитой и еще продолжающейся. Удовлетворения в том, что ты был верен раз и навсегда намеченной цели. Не метался из стороны в сторону в поисках дополнительной „интересности“, успеха, стремился к сосредоточенной и серьезной работе в литературе. Рад своему участию в такой книге. Еще раз благодарю. Желаю тебе здоровья и удачи.

Прошу передать привет славной Иде Яковлевне и пожелать ей быстрее и окончательного выздоровления.

26 декабря 1994 г.

Спасибо за привет, присланный издалика. У человечества огромный горький опыт ностальгического творчества. Который и тебе пригодится, я уверен в этом. Не попрекай и не казни себя, а вспомни и прокляни обстоятельства, заставившие тебя покинуть родные места, все оживет в тебе, в твоей душе по-новому и с новой силой. Ничего более поучительного сказать не могу. По-прежнему прячу голову под крыло работы, покончил с коллекционированием обид и досад, коллекционирую характер. По-сельвински. Все еще тяну литинститутскую ляжку. Мы все тебя помним и от души желаем здоровья, творческой радости. Всего доброго! Привет твоим.

ЕВГЕНИЯ ДЕЙЧ-МАЛКИНА (Москва)

29 сентября 1994 г.

Дорогой Абрашенька! Я была счастлива получить Ваше письмо из далекого Лос-Анджелеса, а Ваше прощальное письмо я получила, когда Вы уже были в отъезде. Нила Пидпала звонила и сказала, что Вы мне на память оставили украинскую шкатулку. Большое спасибо, буду в Киеве, возьму ее у Нилы. Наши судьбы непредсказуемы. Кто мог подумать о таком крутом повороте Вашей жизни. Лева Озеров был просто потрясен, не говорю уже обо мне. На наш взгляд, вы с Идой совершили подвиг, это мужественное решение. Напишите, как Вас приняла диаспора, есть ли друзья? Сейчас готовимся к юбилею Льва Озерова (80 лет), его уже чествовали в Германии, в Русском лицее, на кафедре в Литинституте. „Литературная газета“ дала целую полосу с подборкой его новых стихов „Портреты без рам“ с его же графическими портретами. В Москве литературная жизнь бьет ключом. Была в украинском посольстве на вечере в честь 100-летия со дня рождения Довженко, хороший доклад на украинском языке сделал Ю.Барабаш. Кобзарь из Чернигова исполнил прекрасные украинские песни, которые Довженко записал когда-то со слов своей матери. Была я также на вечере в честь Бор.Ефимова (94г.) У него ясная голова, настроен оптимистически. Посылаю Вам книжечку со стихами, посвященными незабвенному Александру Иосифовичу Дейчу. Там и Ваши стихи. Спасибо. А вот сборник воспоминаний о нем издать не могу, нужны миллионы, а где взять спонсора? Добра Вам обоим. Лева Озеров кланяется!

12 декабря 1995 г.

Спасибо за обстоятельное письмо. А у меня самым приятным событием был вечер Майи Плисецкой в Большом театре. В свои 70 лет она дважды исполнила „Умирающего лебедя“ Сен-Санса. Это какое-то чудо! XX век начинался исполнением „Умирающего лебедя“ Анной Павловой, а заканчивается век таким же гениальным исполнением Майей Плисецкой. Вы спрашиваете о Сане Богдановой. Я в ней очень разочаровалась. Она из тех, кто делит людей на „нужных“ и „ненужных“. Мне очень неприятно что она поливает грязью Украину, где она столько прожила, да и девичья ее фамилия Вакуленко. Я ей когда-то очень помогла, со многими в Москве и Киеве познакомила (в том числе и с Вами). И Вы с ней возились. Учили писать. А теперь она говорит, что ей никто не помогал, а она своим талантом всего добилась (?). Тревога у меня сейчас за Леву Озерова, он тяжело и безысходно болен... Была на дне рождения Бор.Ефимова (95!), он пил шампанское и читал Т.Шевченко на украинском языке.

Перед выборами у нас накалена атмосфера. В воздухе носятся злоба и агрессия, кандидаты в депутаты льют друг на друга ушатy грязи. Дорогие мои, желаю вам счастливого Нового года. Пусть у вас будут радости и в жизни, и в творчестве, что неразрывно.

8 февраля 1996 г.

Сегодня получила „Літературну Україну“. Очень взволновалась, увидев подборку стихов Абраши. Читала прекрасные стихи, и слезы невольно капали... Как жизнь нас разметала в разные стороны. Хорошо, что Вы, Абраша, в такой прекрасной форме. Что рождаются стихи, „що не знає поезія відстані“... Спасибо. Только что пришла с вечера памяти Иосифа Бродского. Помню, как Анна Андреевна Ахматова прислала Александру Иосифовичу (Дейчу) молодого человека. Чтобы он почитал свои переводы Галчинского. Помню, как молодой человек волновался. Все время что-то теребил в руках. А когда Ал. Иос. попросил его читать стихи-переводы, он сказал: „Можно, я встану?«. И читал стоя, отбивая рукой по столу ритм. Дейчу стихи очень понравились, он хотел их напечатать. Но потом началась история с высылкой Бродского „за тунеядство“, Александр Иосифович говорил: „У этого молодого человека большая будущность“. Рано ушел такой великий поэт. Я была в Париже на его вечерах. Но как всегда, канонизация началась после его кончины... Пишите, не забывайте...

30 июля 1996 г.

Дорогие! Получила Ваше письмо. Настроение ужасное, до сих пор переживаю утрату Льва Озерова, он скончался 18 марта 1996 г., хоронили его пышно, в ЦДЛ собралось много московской интеллигенции, в газетах много некрологов. После кончины вышло три его книги. „Портреты без рам“ Вам передадут знакомые Лены Озеровой, живущие в Нью-Йорке. У меня гостила Нелли Корниенко-Танюк, она вспоминала о Вашей (и ее) поездке в Израиль в составе украинских деятелей культуры в 1992 году. Яша Хелемский кланяется Вам. Он много работает, у него вышло три книги, но, к сожалению, пересылка стоит дорого... Спасибо, дорогие Кацнельсоны, за добрую память, за отзывчивость. Ваша статья, дорогой Абраша, об Александре Иосифовиче Дейче всем очень понравилась. Дружески Ваша.

1 февраля 1997 г.

Читаю „Поклик висоти“ и все нравится – прекрасные стихи, с большим вкусом сделано оформление. Каждое стихотворение дышит подлинной поэзией. Особенно трогают воспоминания о родной земле, о родных „куточках“:

Городню – рідний свій куток

Ніде забути я не зміг.

Можливо, кращий то рядок.

В поезії всіх літ моїх.

Пришла ко мне в гости поэтесса Светлана Соложенкина, взяла со стола Вашу книгу, Абраша, и стала читать, не отрываясь (она знает украинский язык). Как бы мне хотелось написать об этом сборнике, но где напечатать? - сказала она. Сейчас в Москве совершенно не печатают национальную литературу. Мы с ней пришли к выводу, что стихи в сборнике „Поклик висоти“ достигли небывалой высоты поэтической мудрости, глубоких чувств, отражают нелегкую долю Поэта. Поздравляю! Обнимаю вас обоих.

30 октября 1998 г.

Дорогие! Мне снился сон, будто я у вас в гостях в вашей киевской квартире, о чем-то мы говорили, не знаю, но осталось ощущение от вашего гостеприимства, радушия, теплого общения. А потом я обнаружила в почтовом ящике письмо и книжечку, изданную на русском языке в переводах мне знакомых и близких людей. Почти мистика. Даже в переводах чувствуется Ваша, Абрам, удивительная искренность, постоянная душевная неутоленность. Ваши стихи всегда слиты с Вашей личностью. Поздравляю Вас. Была в Киеве в мае... Там прошел вечер памяти Дейча в Музее М. Рильского. Было очень сердечно

и тепло, „заправляли“ всем Иван Драч и Лесь Танюк. А 2-го сентября отметили 100-летие со дня рождения Евгения Антоновича Дробязко, сын Лева и его жена Неля активно в вечере участвовали. Обнимаю вас обоих .Пишите.

4 октября 1999 г.

Дорогие! Несмотря на то, что мы живем на разных континентах и разъединены океаном, дружба наша остается искренней и верной. В письмах Ваших, Абраша, я слышу Ваш голос, читаю Ваши проникновенные стихи, сохраняющие украинские корни и любовь к родной земле, они умные и добрые. Спасибо за присланную мне статью Петра Вегина к Вашему юбилею – действительно, поздравляя Вас, мы желаем быть подольше с Вами, желаем Вам здоровья, творческого горения, молодости духа и жизненной энергии. Часто бываю в Вашем любимом Переделкино. Там теперь несколько музеев: К.Чуковского, Б.Пастернака, Булата Окуджавы. Вам передает сердечный привет Яков Хелемский. Он отметил свое 85-летие выходом книги „Восемь с половиной“. Там есть такие строки:

Грущу без ушедших друзей,
Уже и врагов маловато.
Седой разоренный музей,
Лишь в памяти все экспонаты.

Мы живем тревожно. Кажется, человечество больше всего преуспело в создании средств истребления, во все странах только с успехом уничтожаются люди, торжествует зло. XX век – кровавый. Может, последующий будет лучше. Надеюсь. Будьте здоровы. Обнимаю обоих.

29 сентября 2000 г.

Давно не получала Ваших писем. Как говорил Дейчик: „Удивляюсь обоюдному молчанию“. Я очень болела – приключился инфаркт задней стенки сердца, пролежала месяц в больнице. Но сейчас уже включилась в общественную жизнь, хожу на кое-какие вечера. Вчера отметили 100-летие Бориса Ефимова. Голова у него светлая, очень остроумно говорил, пишет книгу воспоминаний. Может, и брат его, Михаил Кольцов, дожил бы до глубокой старости, если бы не сталинские жернова. Сегодня день Бабьего Яра, и у меня в ушах стихи Левы Озерова:

Я пришел к тебе, Бабий Яр,
Если возраст у горя есть,
Значит, я немислимо стар
На столетья считать – не счесть...

А у нас в Рязани фашиствующие молодчики разгромили еврейскую воскресную школу. Первый еврейский погром был в Рязани в 1905 году... В Киев из-за болезни я так и не поехала, киевляне собираются ко мне. От души желаю вам обоим здоровья для новых прекрасных стихов. Обнимаю.

18 июня 2001 г.

Большое спасибо, дорогой Абрашенька, за память, за экземпляр журнала „Соборність“. Прекрасный номер, заслуженно и достойно отражающий Ваше творчество. Стихотворение „Діжка« опять взволновало меня, т.к. помню – Максим Фаддеевич прочитал его нам, когда мы сидели у него в саду, и діжка стояла там „біля клена“. И много еще воспоминаний вызвало чтение Ваших стихов, эссе, в которых оживают и Максим Фаддеевич, и Леонид Первомайский и многие современники. Вы их воскресили. С Иваном Кошелівцем и Эммой Андиевской я познакомилась когда-то в Париже в доме у Аркадия Жуковского. Это цвет украинской интеллигенции, у которой тяжелая судьба – быть изгнанником, жить в чужой стране. А пройти гонения и проработки на родине – не менее горькая доля... Еще

хочу сказати, що в журналі цьому – подлинний Абрам Кацнельсон з його любов'ю к Україні, к її мові, її землі, її многострадальному народу. В музеї М.Рильського распри, Ніла мало уделити уваги науковій роботі. Тільки зовнішньому оформленню, гроші тратяться впусту. Надіюсь, що Андрей Рильський вернеться в Київ і возглавить Музей... Я в августі збираюсь в Київ на Конгрес українців. Коли приїду, напишу обо всем, що там... Обнимаю обох.

3 листопада 2001 г.

Сердечно поздравляю Идочку з юбилейною датою. По правилам ЮНЕСКО, така дата отмечается цілий рік. От душі желяю здоров'я, во всем удачі. Получила очаровательную книжку „Вірші про тебе”. Передайте Леониду велику благодарність за такої гімн любові, котрий он воплотил в прекрасное издание. Я была в Києві, выступала на Конгресі українців з докладом, жила у Танюков, договорилась, що бібліотеку Дейча через Посольство України в Москві передам в музей Рильського. На Конгресі мені очень понравилась виступлення Дзюби і очень не понравилась виступлення Мовчана. Недавно в Києві был і Конгрес іудаїки. Выступал на нем Лева Дробязко, ставший активним співробітником інститута іудаїки. Обнимаю Вас.

МИХАЙЛИНА КОЦЮБИНСЬКА (Київ)

19 січня 1995 р

Дорогі мої Ідо Яківно і Абраме Ісаковичу! Дуже зраділа Вашому листу. Хотілося б знати докладніше про Ваше життя і настрої. Але добре вже те, Абраму Ісаковичу пишуться вірші. Посилаю Вам вирізки з ЛУ з віршами Абрама. Живеться нам нелегко, але тримає робота – над критикою, публіцистикою, прозою Василя Стуса, над його епістолярною спадщиною... Відбулася у нас нещодавно цікава конференція, присвячена 60-річчю розстріляного Відродження (1934 – 1994). Організували її ПЕН-центр (Є.Сверстюк), товариство „Україна” і Спілка письменників. Були цікаві доповіді, приїхали цікаві люди. Наприклад, приїхав з Ізраїлю Стусів друг Михайло Хейфец, надзвичайно світла людина. У нас вийшов збірник, складений Корогодським – „Поле відчаю і надії”. Присвячений україно-єврейським відносинам. Напишіть мені при нагоді про ваше життя. Вас вітають Сергій Гальченко та Віктор Дудка. Вітання всім вашим. Особливо Льоні.

6 січня 1997 р.

Довго не писала. Бо дуже погано себе почуваю. Проблеми з хребтом. Та й нерви від усяких домашніх неполадок. Спасибі, що не забуваєте і прислали свою збілочку. Дуже симпатична, вітаю! І як все у Вас, душевна, даю всім друзям, сусідам почитати. Дуже вразила смерть Наума Тихого, якою він „зобов'язаний” огидній статті придурка Іллі, який назвав його „україномовним”, а не українським поетом. Наум дуже це переживав, і хоча ми його умовляли не звертати уваги, вночі його не стало... Мойсей Фішбейн частенько озивається до мене телефоном. Ви ж знаєте, яка це важка людина. Оксана Забужко називає його „найнестерпніший Мойсей українського народу”, бо він свариться з усіма і з кожним. Він талановита людина. Але характер... Фонд Сороса дав гроші на видання Стуса, уже вийшло 4 томи... Так і живемо. Бажаю вам у Новому році здоров'я і творчих радощів. Привіт усій родині.

3 січня 1998 р.

Шлю Вам найщиріші привітання, здоров'я вам і всю вашу родину, багато вам всяких гараздів. Життя моє нелегке, тягнути „домашній віз” з усіма проблемами дуже важко. Але

роботи цікавої багато. Зараз працюю в організованому Корогодським і Шевчуком проєкті „Українська модерна література“. Уже вийшли романи Андруховича, антологія „Драматургія української діаспори“, збірка праць М.Павлишина „Канон та іконостас“ і книга поезії та перекладів Св.Гординського. Буде нагода, передам вам деякі книжки. Будьте здорові, тримаймося!

10 січня 1999 р.

Дорогого Абрама Ісаковича сердечно вітаю зі славним ювілеєм і бажаю багато сил і погідності духу в переконанні, що на рідній землі його пам'ятають і люблять! Шлю найщиріші новорічні вітання Іді Яківні і всім, хто коло ювіляра. Будьте здорові і не забувайте Михайлину, яка вас ніколи не забуває.

24 вересня 2000 р.

Довго не писала. Бо перенесла важку операцію (заміна кульшового суглоба на протез). Були проблеми з грішми для операції, та все обійшлося. В нашому інституті ортопедії дуже кваліфіковані лікарі, справжні фахівці. Операція пройшла вдало, я вже ходжу іноді з ціпком, а вдома і без нього Але, незважаючи на обмежену мобільність, я дуже багато зробила: упорядкувала і зробила передмову до збірки праць чеської україністки Зіни Генік-Березовської, написала велику передмову до збірки поезій Віри Вовк, про епістолярну творчість. Були недавно дві презентації в Музеї літератури: книжки Р. Корогодського „Довженко в полоні“ („полоненого“ тоталітарним режимом митця на основі архівних матеріалів) і в Музеї П.Тичини – моїх спогадів про поета, які Вам посилаю. Уявляю собі, як Вам це все було б цікаво. Цілую вас обох. Вітаю Льоню.

13 липня 2001 р.

Пишу Вам з Ірпеня, який ми з Вами однаково любимо. На жаль, тут з кожним роком все більше запустіння й занепад, хоч люди все одно приїзять. Бо спокій, і зелень, і красу цього місця ніщо не в змозі остаточно знищити. А біда в тому, що нема господаря: діють тільки 4-ий та 6-ий корпуси. Але стіни обдерті, шафи поламані, сантехніка весь час виходить з ладу. Приміщення корпусів та їдальні часто здають в аренду, а гроші йдуть на те, щоб якимось підтримувати існування Будинку творчості... Але повітря прекрасне, працюється тут добре: написала кілька статей, перекладала, готую до видання листи В.Чорновола. Зібрала свій доробок за все життя, назвала „Мої обрії“, шукаю кошти на видання. Отримала Вашу „Соборність“ – дякую. Воїстину – поки пишеться, доти й живеться. Всім показую цей журнал, бажаю Вам сил і творчої наснаги . Привіт Льоні. Цілую. Ваша Михайлина.

МИКОЛА ЛУГОВИК (Київ)

9 травня 1999 р.

Вельмишановний Абраме Ісаковичу! Вітаю Вас зі Святом Пекремоги! Зичу довгих сонячних років життя, творчого натхнення. Радий повідомити, що ми тут , у Києві, в будинку Спілки письменників пошанували Вас у німбі 85-ліття теплим словом, як сина України, її славного поета і добру людину, підняли чарки за Ваше здоров'я. Хай щастить Вам там, в Америці, за гуркотливим океаном. Пересилаю через українську поетесу з Детройту Дарину Рихтицьку (вона довгий час перебувала в Києві) касету із записом вечора. Голоси Ви впізнаєте. Головував Петро Осадчук, виступали М.Слабошпицький, Л.Вишеславський, Л.Чалدرانян, В.Кочевський, Д.Білоус, В.Бровченко. Співав Я.Цегляр, закінчував вечір Ілля Левітас, я говорив на фуршеті. Радий буду, коли я, який вважає Вас своїм учителем, одержу від Вас вістку, бо люблю Вас, як усі, хто знає. Палке вітання Вашій родині.

ОЛЕКСА ЮЩЕНКО (Київ)

8 квітня 1999 р.

Привіт тобі, Абраме, з Печерських висот, які зазеленіли на наших схилах! Прочитав твою книжечку і відчув те, що зветься ностальгією. Розумію твій настрій, він добре переданий у віршах – економно і образно. Бачу на Вашому фото не тільки Вас, а на фоні пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні. Щоб побачити цей пам'ятник, тільки задля цього вже треба поїхати в Америку. Якби здоров'я та молоді літа – поїхав би! Про літературне життя нашої Спілки ти знаєш, бо передплачуєш газету ЛУ. З газети знаєш, що відбувся мій ювілей, до якого я видав „В пам'яті моїй”, „Гомери України”, „Побачення з красою”. Нещодавно ми, ветерани Спілки, відзначили 90-ліття Олекси Десняка, „вів” я і доповідь була моя, а син його з Москви не приїхав, тільки телеграмою подякував. Щире вітання Іді Яківні від Яковича, Вам обом – тільки здоров'я.

СВІТЛАНА ЙОВЕНКО (Київ)

25 грудня 1998 р

Дорогий Абраме Ісаковичу! „Вітчизна” пам'ятає про Вас і 1-го січня всі вип'ємо за Ваше здоров'я, за здоров'я Іди Яківни, її незабутню вроду. У нас в редакції нещастя сталося – помер Леонід Єфімов. Пережив свою Соню тільки на півроку. Він був журналістом і патріотом нашого журналу. Я особисто теж не маю чим хвалитися – видалили мені щитовидну залозу в Інституті онкології, мати хворіє, та й скрута в Україні невимовна. От тільки донька радує: захистила дисертацію з історії філософії, а тепер ще вчиться в Академії при Президенті України. Бажаю Вам та Іді Яківні здоров'я, доброго настрою, радощів від дітей та онуків. Нових задумів Вам та звершень. Вітання Вам від мами та доньки.

4 квітня 1999 р.

Дякую Вам за книжечку – вона мені нагадала „Голосіївську осінь” Максима Рильського. Не лише форматом і обсягом, а й філософською насиченістю, доброю аурою мудреця, далекого від марної суєти. На жаль, наше київське життя, в тому числі й письменницьке, нагадує злидні у феєрверках – оздоблення вже майже європейського гатунку – що вітрини, що маркети... Немає лиш української України, до чого ми так прагнули. Ідо Яківно! Глушко не може забути Ваш чарівний образ у Коктебелі, передає вам обом вітання.

ОЛЕНА МАТУШЕК (Київ)

14 квітня 1997 р

Любий мій, дорогий Учителю! Ви навіть не уявляєте, що то значить у нашому „ненормальному” житті, де багато чужого і несприйнятного, раптом одержати листа із мудро-розміреним почерком і мисленням. Де є мислення, де є ще місце Поезії, Високим думкам і Мрії!.. Зичу Вам багато сил і здоров'я, щоб творити. Ви були і є прикладом для багатьох. Нещодавно у 30-хвилинній радіопередачі я говорила журналістці Наталі Комаровій (а отже, усім радіослухачам) про Ваш лист, про велике служіння Поезії і Мистецтву, про роль митця і його відповідальність в житті. Спасибі Вам, дорогий Поете, що – усупереч усім обставинам – залишаєтесь поборником найвищих ідеалів... Ви питаєте про все, що зветься нашим життям. Оце недавно ми з донечкою Юлечкою відзначали – я своє 45-ліття, а вона - 18. Юля гарно, на „5” вчиться на факультеті журналістики Київського університету, пише, думає, намагається „в'їхати” в це, так зване, життя... А яке воно? Одного разу я вирішила пройти пішки від Хрещатика до Володимирської гірки. І раптом відчула дикий біль: чужі написи, чужі люди, особливо

юнь з напоями в руках – „бренді-кола“, „ром-кола“, „джин-тонік“ ... Може, комусь іншому я б цього не писала, а Вам, другові, хочу „поплакатись“, викричатись від болю, що таке життя в незалежній Україні. Багато свавілля, кримінальщини, відвертого знущання над людьми... Але треба жити і стояти на своєму. Хоча я, безробітна, – член 2-х Спілок, лауреат 3-х літературних премій. Заробляю виступами, переважно як ведуча, хоч не завжди за це платять – нема грошей. Гонорарів теж майже ніхто не платить (за 30 хвилин радіопередачі – 4 гривні.). Але я оптимістка. Маємо з Юлею двокімнатний кооператив, пишу вірші, вірю в Красу і Гармонію. Пишаюся тим, що в моєму житті, в моїй долі були такі поети, як Абрам Кацнельсон. Щиро зичу Вам здоров'я, творчої снаги.

Ваша любляча Олена Матушек.

А Іді Яківні не те що привіт – найтепліші обійми, доземний уклін і велика вдячність за те, що вона змогла подарувати при зустрічах і без них у незабутньому Києві.

26 травня 1998 р.

Щиро вдячна за збірку. Я ніколи не перестану дивуватися Вашій життєво-органічній поетичності. Ваша поезія – як дихання. Не кажу вже про високу майстерність. Читала вірші – і чула Ваш голос, Вашу манеру читання. Навіть не знаю, який вірш виділити. Усе – Ваше, усе – Ви. Щиросердне спасибі. Світлий біль відчувається у Ваших віршах, туга за Україною, яку Ви зараз і не впізнали б. Бо перемагає „іномарочно-рекламно-доларова“. Закінчити хочу Вашими рядками: „А може, у рядках я й буду жити“. Це точно. А ще – у серцях, принаймні, моєму. Щиро обіймаю Вас і Вашу любу дружину. Тримайтеся, творіть.

P.S. Саша Василенко дуже зрадів Вашому вітанню. Обіцяв передати касету з піснями на Ваші вірші...

СТАНІСЛАВ РЕП'ЯХ (Чернігів)

20 вересня 1997 р.

Сьогодні день визволення Чернігова від гітлерівців. Сяє сонце, грає музика, по вулицях всюди зустрічаємо ветеранів з нагородами. А я бачу і Вас, воїна, Поета, земляка, молодого, симпатичного. Мабуть, Ви і зараз такий, бо книга, за яку Вам величезне спасибі, юна. Юна за мислю, за духом, я недавно опублікував свій відгук про неї в нашій газеті. Вітання Вам від наших чернігівців – письменників: Петра Тимофійовича Сердюка, Леоніда Якубенка, інших городнянців та чернігівців. Мій уклін Вашій милій дружині, дітям. Скучаємо за Вами. Але що вдієш? Все інше читайте в газетах, бо на листи я лінивий. Обіймаю.

ВОЛОДИМИР БАЗИЛЕВСЬКИЙ (Київ)

Дорогий Абраме Ісаковичу! Радий повідомити, що „Літературна Україна“ опублікувала добірку Ваших віршів. Микола Луків теж має намір це зробити, коли Ви йому вірші надішлете. Отже, надішліть ґрунтовну добірку якнайшвидше. Ви наснилися Забаштанському, хоч він Вас ніколи не бачив. Тільки знав Ваш голос. Я не раз мав нагоду переконатися, що Ви лишили добрий слід у добрих людських серцях. Кажу Вам це не заради банальної приємності. У день народження Миколи Руденка в його оселі читав Ваш вірш режисер Оглоблін, з яким і мені випало там познайомитись, Слухати його мені було особливо приємно, з огляду на мій давній сантимент до Вас. Як Ви там влаштувались? Чи налагодили зв'язок з українською громадою? Сердечний уклін Вашій милій, як я мав нагоду переконатися, безмежно відданий вам, Іді Яківні. Обнімаю Вас обох, моя Надія передає Вам новорічні вітання.

18 грудня 1996 р.

... Мені дістається „в хвіст і гриву“ за „Холодний душ історії“ в „Дніпрі“ та відому Вам статтю в „ЛУ“: випав з доповіді. Не дали слова на З'їзді, гримаси демократії. Але шкодую, що „зачепився“ за книжку Фішбейна, він виявився, м'яко кажучи, людиною не вельми

вдячною, обплъовує мене з Мюнхена у телефонних розмовах з письменниками з якоюсь незбагненною для мене затятістю. Мабуть, я недооцінив геніального письменника Фішбеяна. Брюгген вважає якраз навпаки: перехвалив.. А взагалі ситуація трагічна – рукописи лежать. За публікації не платять. Примножуються втрати – не стало Н.Тихого, Л.Новиченка, з якими я був у дружніх стосунках. Дякую за книжку – матеріалізований доказ опору літам і чужині. Сердечне вітання Вам, Іді Яківні, з Новим Роком. Добра Вам і родині.

ОЛЕГ ОРАЧ (Київ)

21 травня 2001 р.

Шановний і любий Абраме Ісаковичу! Дякую за те, що обізвалися, я ж не минаю нагоди завести розмову про Вас, - а такі, не сумнівайтеся, - бувають з приводу Вашої чергової публікації в „ЛУ” чи де інде, щоразу я називаю Вас і Івана Савича своїми навчителями і наставниками. Читаю Ваші добірки й бачу, що Майстер держить марку. Дай, Боже! Я сподобився од „ЛУ” за минулий рік премії ім. Сосюри за кращу добірку. Досі не вручили, бо нема грошей... Моя дружина Галина Калужна за книжку поезій „Забута ікона” отримала премію ім. В.Симоненка. А громадських засад багато: голова Ревізійної комісії, секретар комісії по літературній спадщині Василя Стуса, член приймальної комісії. Знаю, що Ви підтримуєте активні і регулярні зв'язки з колегами, зокрема з П.Осадчуком, з яким і я дружу. Вертайтеся до України. Зустрінемо з квітами і оркестром. Доброго здоров'я Вам і Вашим рідним. Будьмо!

ТАМАРА СЕВЕРНЮК (Чернівці)

19 жовтня 1994 р.

Найприємнішою несподіванкою була для мене ця бандеролька з гарно виданою книжкою. Ви надіслали її, прощаючись зі мною, але я Вас завжди буду пам'ятати. Я читала книжку повільно, так, наче доторкалась і до своїх незримих віт життя своєї душі, усвідомлюючи лиш тепер, „які ж вони круті, вибоїсті і звивисті - дороги у житті до правди й справедливості”... Але у всі віки для людини, що дихає озоном творення, найдорожче: „Письмовий стіл. На нім розкрита книга, Свіча. Перо. Несписаний папір”. Я згадала. Дорогий Абраме Ісаковичу, коли вперше побачила Вас у Чернівцях: світлий костюм, біла теніска, веселі очі, трошки іронії, і багато мудрості. Ви виступали перед буковинськими літстудійцями, й серед нас був шелест: „Сам Кацнельсон приїхав...” Пам'ятаю, як уперше переступила поріг Вашої оселі на Суворова, як слухала Вас на столичних семінарах... І Ірпін'я пам'ятаю... І так трепетно тримати в руках Вашу книжку. Розуміючи, що минуле вже ніколи не повториться, у всіх незгодах і непогодах нам допомагали „кайдани сплетених любов'ю рук”. Ваша Іда Яківна – воістину сподвижниця волі і духу. Вам поталанило. Але прикро, що Ви хворієте. Дякую Вам за те, що Ви є в цьому світі, що „навічно у світі звучатиме тонка, мелодійна сопілочка”. Низький уклін Вам, Майстре! Хилу чоло до стрижня Вашого призначення: „...люблю руками доброти торкатися чужої долі...” От і моєї торкнулися, і посвітліла моя хата, і промайнула перед очима серця ірпінська стежечка до тої веранди, де щоранку я могла бачити Його і Її... Тримайтеся, дорогі й незабутні. Шаную і люблю.

ВОЛОДИМИР БРОВЧЕНКО (Київ)

27 листопада 1994 р

Дорогий Абраме Ісаковичу! З Вашого листа дізнався про Ваше життя-буття, а Ваш вірш свідчить, що все у Вас, майстра першої руки на українській поетичній ниві, виїде гарно, мудро й талановито. Пленум Спільки відбувся. Балачки були про що завгодно. Тільки не про сучасний стан української літератури, зокрема поезії. Доповіді й виступи були

нецікаві, не творчі, а часто й лайливі, наприклад Моренець обізвав Ю.Мушкетика за його статтю в „ЛУ“ „Сановим“, а Мушкетик йому відповів – „від Шамоти чую“. Ганьба, та й годі... Днями прощалися з Олексою Коломійцем, повезли ховати в його рідне село на Полтавщині, але ...ніхто з його рідних туди не поїхав. Ми з Лесею часто хворіємо. Переживаємо життєву скруту. Але я активно пишу. Ви мені подарували книжку Б.Чичибабина, в якій я натрапив на такі рядки:

Что проку добрым быть и честным,
Искать начала и концы,
Когда и мы в свой срок исчезнем,
Как исчезают подлецы?..
Я теж «утнув» поемічного вірша з цими словами як епіграфом. Який кінчається строфою:
Живі підлотники й покійні –
Однакові і ті, і ті...
Дай Боже, вмерти самостійно,
А не з падлюками в гурті.
Чи маєте змогу читати українські газети? Зокрема «ЛУ», тоді Ви б краще про все знали б. Але не падайте духом, лікуйтеся, працюйте. Лесея і я кланяємося Вам та Іді Яківні.

20 січня 1995 р

В родині маю нове лихо: мало того, що у Лесі інсульт, син Микола переніс важку операцію. Ледве виходять з важкого стану... Пишу потроху, пробиваюсь на сторінки різних газет, мав півгодинну радіопередачу. Було багато схвальних дзвінків, особливо цінний від Володі Забаштанського, якого я дуже поважаю як чесного і талановитого чоловіка... Рідко коли виходжу «в світ», оце був на вечорі з нагоди 60-річчя Василя Симоненка, головував Іван Драч, виступали Є.Сверстюк та Б.Олійник. Сердечно вітаємо Вас і родину.

25 квітня 1995 р.

Сподіваюсь, що Ви уже бачили свою статтю «Чи був Тарас Шевченко антисемітом?» в «ЛУ». Дуже добре, що НТШ запросило Вас на вечір, присвячений 100-річчю Максима Рильського. Не лише тому, що Вам є що сказати, є що згадати, а й тому, що цим засвідчено визнання Вас у земляцькій громаді як українського поета. Готуюсь до авторського вечора у філармонії – вірші й пісні, є що прочитати. Є співаки... Відходять наші спільні знайомі: Ростислав Братунь, Олекса Савчук, його дружина, Борис Палійчук, убили Анатолія Тарана. Дуже сумно... Вітання від Лесі.

19 червня 1995 р.

Радий, що Ви здійснили цю цікаву поїздку до Нью-Йорка та Філадельфії. Опишіть усе докладніше. Наше життя погіршується, «ЛУ» уже протягом місяця не виходить, газета, яка першою підняла прапор незалежності. Мій авторський вечір пройшов при переповненому залі філармонії. Виконавці: Мокренко, Гаркуша, Кондрашевська, Громовенко, Пірадова, Криворучко, Чайченко, квартет «Гетьман», тріо бандуристок, ансамбль «Рідні наспіви». Все було на висоті. На працю не влаштовуюсь, бо дома потрібен Лесі, бо вона дуже хвора. Передаємо Вам обом сердечні вітання.

17 липня 1995 р.

Сьогодні приголомшило повідомлення про смерть Олесея Гончара. Не стало великого письменника, мудрого чоловіка, справедливця. Спрвжнього енциклопедиста-академіка.

Ім'я Олеся уособлювало все гідне, високе, талановите, істинно патріотичне, людинолюбне і чесне... А кілька днів перед тим помер Євген Гуцало, від інфаркту у розквіті сил. Всі ми, очевидно, заложники чорнобильських вітрів... Новина – у Києві стала виходити газета «Сільське життя», яку редагує відомий Вам Олег Ситник, він запросив мене вести сторінку «Тарасові джерела», я погодився, бо це робота «надомника», та й дасть якісь гроші на прожиття... Леся і я вітаємо Вас обох.

9 жовтня 1995 р.

...Поділяю Ваші міркування щодо українсько-єврейського єднання протягом віків. Треба слухати Івана Багряного, а не різних степанів ільницьких та іже з ними. І Ви це переконливо робите, принаймні, в тих публікаціях, що мені відомі. Я теж «відшмагав» мера Одеси Едуарда Гурвиця. Але не тому, що він єврей, а тому що пнеться в імперські фаворити і замислив відновити в Одесі пам'ятник... Катерині II, до речі, на місці пам'ятника потьомкінцям (!) Це не тільки ганьба, а й провокація, бо ця цариця не тільки душила український народ, а й єврейський, «черта оседлости» – це її придумка... У «Кобзаревій криниці» планую дати Вашу добірку під назвою «Три вірші з Лос-Анджелеса», Вам негайно газету вишлю. Вірші я взяв із Ваших листів до мене... 16 вересня була «Голосіївська осінь». Було сонячно, тепло, головували Іван Драч і Дмитро Павличко. Виступаючи, перед тим, як прочитати вірша, я від Вас передав вітання усім голосіївцям, розказав, що Ви брали участь у засіданні НТШ в Нью-Йорку з нагоди 100-річчя Максима Рильського...

Леся дуже хворіє. Часто згадує Вас та Іду Яківну. Вітаємо Вас обох.

29 жовтня 1996 р.

Сердечно дякую за новорічне привітання. Я вітаю Вас і з днем народження, і з Новим роком. І з прекрасною добіркою віршів у «ЛУ», яка засвідчує: поет Кацнельсон залишається самим собою. Де б йому не судилося жити... Як і Ви, я залишаюсь собою, уже й нову книжку написав, але не знаю до якого «дядька» звернутися за «подаєнням». Вітаємо Вас обох.

10 грудня 1996 р.

Дякую за дзвінок і щире співчуття. Нема моєї Лесі, ніяк не можу вийти з туги і розпачу, важко. Дуже важко. Щось не пишеться. Дали мені теж звання Заслуженого діяча мистецтв України, але вона вже цього не знає...

Намірився воскресити її в слові, написав цикл «Сонечко» – так Леся називала кожного, хто їй подобався. Скрізь, куди не повернусь, – Леся, її образ, її слова, її хусточки, її записник, її цукерки від того проклятушого діабету. Я ніби безпричинно плачу, домашні дивляться на мене з тривою. Вірші циклу «Сонечко» взяли у «Вітчизну». Вітаю Вас.

28 липня 1998 р.

Без Лесі світ мені не світ. «Вітчизна» № 7-8 (1997 р) опублікувала цикл «Сонечко», присвячений Лесі, а О.Білаш написав нову пісню «Не заходь, моє сонечко». Сини Микола та Іван мають роботу, забезпечують свої родини, мені ж вистачає пенсії на життя, а от спонсора для видання «Повернення Богородиці» поки що не маю... Пишу потрохи невідгадану правду про своє життя... Повертаюся в минуле. Хоч любові моєї вже не вернеш... Будьте здорові. Вітаю вас обох. Ідо Яківно! Тримайтеся, дорога моя, переборіть усі хворості! З Вами й Абрам Ісакович відмолодіє у Слові і в Дії.

17 лютого 1999 р.

За два роки знайшов таки спонсора – доброго чоловіка з Канади, який субсидював видання книжки «Повернення Богородиці» (поетичний щоденник (1989 –1998 рр) з

передмовою В.Панченка. Видає «Український письменник – ВИР». Оце тепер читаю верстку, обсяг – 8 аркушів. Потихеньку пишу щось схоже на спогади. Є що згадати. Може, колись комусь буде цікаво. Повторно вітаю Вас, Абраме Ісаковичу, з високим днем народження. Здоров'я і всіх гараздів бажаю. Віддавна Вас шаную як поета, чесну людину, доброго друга. Творчого бажаю Вам. Кланяюсь Іді Яківні, усій родині.

25 березня 1999 р

...Ваш вечір з нагоди 85-річчя у Будинку літераторів пройшов гарно. Чимало людей зібралось, читали Ваші вірші. Згадували, говорили добрі слова про Вас і Вашу творчість. П.Осадчук вправно головував. Навіть в «Енеї» по чарці випили за Ваше здоров'я (як я зрозумів, тут доклав зусиль І.Левітас). Микола Луговик записав вечір на плівку і передасть її Вам через поетесу Дарину Рихтицьку, яка зараз у Києві. А потім повертається до США. Вашу збірку перечитав. Ви залишаєтесь самим собою: глибинно, мудро, по-кацнельсонівськи афористично пишете. У Канаді я побував, але фізично дуже погано себе почував, та поїздки не відмінив, бо партнери вклали в неї свої гроші... Сердечне вітання Вашим.

12 червня 2001 р.

Щиро вдячний за листа і журнал «Соборність» №3. Вітаю з такою вагомою публікацією. Не згадую, щоб комусь ціле число журналу присвячували. Радий за Вас. Прекрасно, що Кацнельсон масштабно і багатогранно представлений у цій книжці. У Золотій залі Українського фонду культури відзначали моє 70-ліття. Голозував О.Сизоненко, промовляли земляки, літератори, художники, композитори, виступали артисти, я читав свої вірші. Сини Іван та Микола зробили за свої гроші фуршет. Все було дуже пристойно. Збираюсь поїхати до брата у Малу Виску, до джерел, до корінь. Завжди пам'ятаю і шаную Вас...

ВАСИЛЬ ГЕЙ (Луцьк)

4 вересня 1999 р.

Дуже радий був отримати од Вас вістку з далекої Америки. З почуттям хвилювання і радості читаю Ваші публікації в нашій періодиці і книги, передані мені. Радий, що не втрачає енергії Ваша поетична добра душа, що міцно тримаєте в руці перо. Мені доводиться поєднувати творчу роботу зі спілчанською. Поки що тримаємось, апелюємо до влади. Аби вона не занедбала рідного слова і культури. «Літературна Україна» вже ледве дише. «Культура і життя» не виходить, зате розкошують російськомовні видання. А ми мусимо боротись не лише за виживання, а й за життя. Зичу Вам здоров'я, наснаги для творчості і нових книг. Вітання Іді Яківні. Завжди Вас пам'ятаю.

АНАТОЛІ БОРТНЯК (Вінниця)

18 липня 1999 р

Зворушений Вашим добрим звуком до мене – аж до сліз... Я, звичайно, знаю з „Літературної України“ про Ваш від'їзд. Про природну ностальгію. Несподівана бандеролька до мене – теж свідчення того, що Ви згадуєте про Україну, перебираєте в пам'яті все світле та й гірке, пов'язане з прожитим на ній життям. Живіть ще довго й активно на радість ближнім, на благо прекрасної, хоч донині стражденної України... Середечно дякую за збірку „В німбі сивини“. У ній Ви такий же відкритий, мудрий, лаконічний, яким я знаю Вас як поета віддавна. Мені приємно, що Ви у своїх роздумах про українське минуле згадали й про мене. Бо таки було в нас гарне спілкування, взаєморозуміння та повага – зрештою, вони є й будуть. Я завжди пам'ятаю, що на перших моїх літературних кроках Ви тримали мене за руку. І рекомендацію до Спілки давали...

Нині я вже пенсіонер, але веду у вінницькій міській газеті рубрику „Од слова до слова». Надсилаю Вам свою останню збірку. Вітання Іді Яківні, вона досить молодо виглядає на фото у Вашій збірці. Обіймаю.

20 жовтня 1999 р.

Дякую Вам, Абраме Ісаковичу, за добрі слова на мою адресу, за по-кацнельсонівски лаконічний і дотепний чотирирядковий вірш – відгук на мою збірку “Коли б я жив тоді на світі». Цю збірку разом з іншою моєю – «Журавель в небі» вінницька письменницька організація висунула на Шевченківську премію, але можуть і до списку не допустити... Вітання Вам та Іді Яківні, яка мені запам’яталась надзвичайно делікатною і по-жіночому привабливою . Найщиріший їй привіт і побажання здоров’я.

20 лютого 2001 р.

Надсилаю мою добірку з віршем, Вам присвяченим, що подала „Демократична Україна” Ксеровідбиток не дуже якісний, але прочитати можна. Дуже хотілося б мати журнал “Соборність”, присвячений Вам. Радий, що вірш, який я написав для Вас , сподобався Вам, схвилював. Писав його щиро, без лукавства. Про всіх добрих людей, причетних до моєї долі, завжди пам’ятатиму... Іді Яківні середнє вітання. Я її ніжно згадую – відтоді, як у молодості гостював у Вашій оселі на вул. Суворова. Щастя і добра Вам обом...

МИКОЛА ЛУКІВ (Київ)

2 лютого 1995 р.

Сьогодні нарешті одержав Вашого листа. Радий, що озвалися до мене з-за океану. Журнал «Дніпро» завжди приязно ставився до Вас і Вашої творчості, будемо і надалі підтримувати з Вами творчі контакти. Я знаю, що Ви завжди прихильно ставилися до мене, отже також порадієте тим, що мене удостоїли звання лауреата премії ім.Вернадського. Старший син мій вчиться зараз у Лондоні, а у вересні на два роки поїде вчитися до США. Найкращі вітання від Галі, низький уклін Іді Яківні та всій Вашій сім’ї.

20 травня 1995 р.

З приємністю повідомляю, що наш журнал, незважаючи на всілякі труднощі – поліграфічні, фінансові, все-таки виходить, має найбільший в Україні серед товстих журналів тираж. І Ваша поетична добірка на виході. Приймаю Вашу мудру пропозицію про антологію віршів про матір, почнемо з першого номера наступного року. Хоч журнал забирає багато сил, енергії та емоцій, потрохи пишу. Бо без поезії не мислю свого існування. Ви колись подарували мені свою книжку з написом – «За вірність поезії». От і намагаюсь бути їй вірним. Вітаю Вас, Іду Яківну і всю Вашу родину.

19 січня 1996 р.

Сьогодні прочитав у «Літературній Україні» Вашу добірку. Як завжди, вірші чудові. Вийшла книжка моїх віршів «Росте черешня в мамі на городі» - це невеличке «вибране». Журнал «Дніпро» виходить тепер один раз на два місяці, але колектив не розсипався. Проблеми долаємо всі разом. Наступного року святкуватимемо 70 років «Дніпру». Добре було б, якби Ви до ювілейного номера надіслали свою добірку віршів. Чекаємо! Всі «дніпряни» вітають Вас з Новим роком, бажають всього найкращого. Будьмо!

28 травня 1997 р.

Давно не писав Вам, але не тому, що забуваю. У моєму житті, в моїй долі Ви – людина свята, і це назавше. Живемо важко. Ледве даємо раду журналові. Багато втрат у сім’ї: мати, сестра, Галя перенесла важку ортопедичну операцію, хворіє теща... Тепер менше пишу. Все важче

давати раду журналові. Нема коштів. Нема ніякої допомоги, а кидати журнал не хочеться, я йому віддав 13 років життя. Вісточкам від Вас я завжди радий, хоч вони рідко приходять. З газети «ЛУ» бачу, що вірші пишете і книжечка вийшла. Вітаю. Хай пишеться, хай таланиться! Вітаю найсердечніше Іду Яківну і всю вашу сім'ю.

18 грудня 1998 р.

Вітаю Вас і всю Вашу родину з Новим роком і з Вашим 85-літтям. Щастя, натхнення, здоров'я на многії літа! Ваші роздуми про поезію будуть надруковані в журналі в першому його числі 1999 року. У мене теж наступного року ювілей – 50, аж не віриться.

26 березня 1999 р.

Спасибі за поздоровлення з ювілеєм. Ваші слова “Ти цілком виправдав моє довір'я” – для мене найвища відзнака. Доки жити буду, ніколи не забуду того, що Ви зробили для мене. Ніхто й ніколи не посварить нас, хоч є охочі це зробити. У „Дніпрі” №3-4 виходить добірка Ваших віршів, читаю Ваші вірші і в інших виданнях і радий за Вас. В „Україні” був мій творчий вечір з нагоди 50-ліття. Все пройшло на високому рівні, навіть з привітанням від Президента, отримав премію ім. Гулака-Артемовського. Вітання всієї Вашій родині.

21 грудня 2001 р.

Одержав Вашу книжечку „Вірші про тебе”. Сердечно вітаю. Вибірку з неї надрукую в „Дніпрі”. Сьогодні пошта принесла мені видану в Донецьку книжку Володимира Біліява з Вашою передмовою. Захоплююсь Вашою працездатністю і нев'яучим талантом. Зичу Вам на Новий рік сил і здоров'я. Журнал або ксеровідтиск Ваших віршів пришло. Будьмо! Вітання всієї вашій сім'ї. З днем народження Вас, дорогий Вчителю!

ОЛЕКСА МАКСИМЕЙКО (Київ)

10 березня 1996 р.

Прочитав добірку Ваших віршів у журналі „Київ” №8-9 за минулий рік. Гарні, запам'ятовуються. У видавництві „Золоті ворота”, котре очолює Вадим Шкода, до 50-річчя Перемоги вийшла книжка „Вірність клятві”. У ній надруковано по одному віршу поетів, що не повернулися з війни, а також тих, кому пощастило вижити. Є і Ваш – „О, місто в зелені дерев і трав...” Вас ми пам'ятаємо, цінуємо не тільки як великого поета, а і як прекрасну людину, котра багато зробила для української літератури та культури.

27 січня 1997 р.

Завжди дивився на Вас, як на добротворця. Ви повірили в мене. От і вийшла моя перша книжечка, а в альманаху „Слов'янське віче” надрукована, хоч і скорочено, моя поема „Сповідь”. Спасибі за „Поклик висоти”, прочитав двічі. Виділити якісь окремі вірші було б несправедливо, бо багато неперевершених. Відчуваєш Вашу тугу за Україною. Але й у нас письменники в біді, померло багато: Галина Камінна, Гаско, Новиченко, Наум Тихий...

27 липня 1998 р.

Спасибі за те, що тепло відгукнулись на мою „Сповідь”... Вам надсилаю вирізки з газет з Вашими віршами. Найщиріші вітання передавайте Іді Яківні. Вона справжній друг і Ваш одностудець, вірна супутниця. Бажаю їй скорішого одужання після операції. Вам також зичу здоров'я і світлих надій, лишайтесь оптимістом і пиштіть геніальні вірші. А я буду вдячний Вам, поки б'ється серце.

НАТАЛКА НІКУЛІНА (Дніпропетровськ)

16 березня 1996р.

Безмежно вдячна за листа. Вашу адресу я вже мала від Володі Базилевського. Озватися до Вас спонукав той ностальгійний шем і безмежна любов до України, що струменять з Ваших поезій. Листовно поділилася звісткою про Вас з Ніною Петрівною Барсук, вчителькою з Бучі, де Вас тепло згадують, про Ваш приїзд туди, коли Ви всім учителям подарували свою книжку. Передала вітання від Вас Віктору Коржу, який навіть не знав, що Ви вже в діаспорі. Я працюю на обласному радіо, хоч головне моє призначення – літературна праця. Дещо зі свого доробку Вам вишлю. Зичу Вам та Іді Яківні здоров'я, доброго настрою, добрих людей довкола.

10 вересня 1996 р.

Приїхала зі з'їзду письменників. Спільку вдалося зберегти, незважаючи на випадки проти неї певних сил. Ю.Мушкетик не хотів уже бути головою Спільки, та більшістю голосів обрали саме його. Зустрілась на з'їзді з багатьма знайомими, погомонила і з Володимиром Базилевським, і з Валентиною Гончар. Придбала багато цінних книжок, про які давно мріяла ("Дон Кіхот" у перекладі М.Лукаша). Рукописи своїх збірок поки що тримаю „в шухляді”, бо потрібні спонсори для їх видання. Зичу здоров'я і натхнення. Сердечне вітання від мене та Віктора Коржа Іді Яківні.

19 січня 1997 р.

Вітаю Вас і Вашу родину з Новим роком, який розпочався, і Вашим днем народження. Зичу здоров'я, гараздів, витривалості. На тому творчому вечорі, який відбувся у Філадельфії, був пан Біланюк, який тепер є родичем моєї колеги. Вона видала доньку заміж за його сина. Її прізвище Шаєнко, вона побачила в господі у Біланюків Вашу книжку і дуже зраділа. Каже, ніби з рідною Україною зустрілась... Оформлення поліграфічне дуже мені подобається. Воно шляхетне, строго вишукане і з любов'ю зроблене.

ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА НІКУЛІНА

10 серпня 1997 р.

Спасибі вам, ріднесенькі, що співчуваєте мені в цьому великому, непоправному горі. Я досі не можу з цим змиритись, ну навіть я тоді пішла до магазину. Наталочка залишилась вдома, щось робила на балконі... І готувались ми тоді до її 50-ліття. А тепер я самотня, зовсім одна. Пишіть мені, не забувайте, Наталочка дуже вас поважала, називала Абрама Ісаковича своїм учителем, читала і перечитувала його вірші. Бережіть себе, бо навіть з далекої Америки Ви озвались душею до мене. Буду все робити, аби книжка Наталі побачила світ. Зараз упорядковую її бібліотеку.

22 лютого 1998 р.

Спасибі за увагу, за поздоровлення з премією ім. П.Гичини, якою відзначили Наталю. Надсилаю Вам копію диплома. Премію приїхав вручати Петро Осадчук. Я трималась, як могла. Додому мене привезли машиною. Бажаю Вам добра, здоров'я. Завжди вдячна за Наталю, а тепер ще й за увагу до її пам'яті, до мене.

НІЛА ПІДПАЛА (Київ)

19 січня 1999 р.

Музей ім. Максима Тадейовича Рильського вітає Вас з нагоди 85-ліття. У Голосієві Вас люблять, як і любили і Максим Тадейович, і Богдан Максимович, і ми – берегині їх пам'яті. З нагоди Вашого ювілею Галя Захарова об'єднала виставочку, де є Ваші фото, книжки, рукописи... Поклали тут і Ваше чудове вітання для Голосіївської осені:

Як я радий, що сяє і досі
Золота „Голосіївська осінь”.
І я можу знов крізь океан
Їй послать свій врочистий пеан.
Ми завжди пам’ятаємо, що саме Ви були ініціатором цього свята, яке переросло в свято справжньої поезії. Приємно було прочитати в статті Осадчука („ЛУ”) про те, що в далекій Америці над письмовим столом у Вас висить портрет Максима Тадейовича...

АБРАМУ КАЦНЕЛЬСОНУ,
автору книги стихів „Краплі сонця»,
от ЛЕОНИДА ВЫШЕСЛАВСКОГО, автора книги стихів «Здравствуй, Солнце!»

Чтобы наши сердца не ослабли,
Чтоб свободнее пелось двоим,
Мы с тобой пили солнце по капле,
Вдохновенно здоровались с ним.
Но ложился в тумане рассвета
Отблеск солнца, тяжел и багров,
На колонны университета,
На ступени безумных годов.
В пору нечеловечьих усилий
Каблуками солдатских сапог
Солнце мы с черноземом месили
На просторах военных дорог.
С украинскою речью родною
Слит навеки твой солнечный стих,
Знал обиды и горечь порою,
Не отрекся от предков своих.
Нам ли нынче сгибаться в печали
Под поклажею весен и зим?
С верой в солнце мы путь начинали,
С верой в солнце его завершим!..